

Utvidelse av anvendelsesområdet for overføring til tvungent psykisk helsevern

Universitetet i Oslo
Det juridiske fakultet

Kandidatnummer: 555
Leveringsfrist: 25.11.2009

Til sammen 17372 ord

22.11.2009

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Presentasjon av problemstillingen	1
1.2	Problemstillingens aktualitet	2
1.3	Enkelte presiseringer	3
1.4	Avgrensning	4
1.5	Den videre fremstilling	4
<u>2</u>	<u>LOVHISTORISK BAKGRUNN</u>	<u>5</u>
<u>3</u>	<u>NÆRMERE OM DE UTILREGNELIGE LOVBRYTERNE I “GRÅSONEGRUPPEN”</u>	<u>10</u>
<u>4</u>	<u>OVERFØRING TIL TVUNGENT PSYKISK HELSEVERN</u>	<u>14</u>
4.1	Tilregnelighet	15
4.1.1	Psykotisk eller bevisstløs på handlingstiden	16
4.1.2	Forholdet til rus	19
4.2	Nødvendig for å verne samfunnet	20
4.3	Krav til lovbruddet	22
4.3.1	Alvorlig voldsforbrytelse	23
4.3.2	Alvorlig seksualforbrytelse	26
4.3.3	Alvorlig frihetsberøvelse	27
4.3.4	Alvorlig ildspåsettelse	27
4.3.5	Annen alvorlig forbrytelse	28
4.4	Gjentakelsesfare	30

4.5	Rettens skjønnsadgang	32
5	<u>HVILKE VILKÅR BØR OPPSTILLES VED EN EVENTUELL UTVIDELSE AV ANVENDELSESOMRÅDET FOR SÆRREAKSJONEN?</u>	34
5.1	Særlig omfattende og plagsom kriminalitet	36
5.2	Gjentakelsesfare	41
5.3	Andre tiltak må ha vært forsøkt uten effekt	43
6	<u>ANDRE MULIGE TILTAK</u>	45
6.1	Forlate det medisinske prinsipp	45
6.2	Innføre et ”plagsom-kriterium” i lov om psykisk helsevern	47
7	<u>FORHOLDET TIL NOEN MENNESKERETTIGHETER OG GENERELLE PRINSIPPER</u>	50
8	<u>REAKSJONENS VARIGHET</u>	52
9	<u>AVSLUTTENDE BEMERKNINGER</u>	58
10	<u>LITTERATURLISTE</u>	60

1 Innledning

1.1 Presentasjon av problemstillingen

Tilregnelighetskravet er et av de grunnleggende vilkårene for å kunne idømme straff. Overføring til tvungent psykisk helsevern jf. strl. § 39 er en særreaksjon for utilregnelige lovbyggere, det vil si personer som ikke oppfyller tilregnelighetskravet. Det er likevel ikke alle utilregnelige lovbyggere som kan bli dømt til en særreaksjon, blant annet fordi overføring til tvungent psykisk helsevern oppstiller strenge krav til hvilke straffebud som må være overtrådt før det kan bli aktuelt. Den utilregnelige må for eksempel ha begått drap, voldtekt eller andre alvorlige voldsforbyggelser.

Utilregnelige lovbyggere som har begått mindre alvorlige forbyggelser kan ikke bli møtt med en særreaksjon. Det kan dreie seg om vinningsforbyggelser, legemsfornærmelser, skadeverk og mindre alvorlige tilfeller av ran, trusler og legemsbeskadigelser. Ofte begår denne gruppen av utilregnelige lovbyggere lovbrudd av et stort omfang. Et eksempel fra Oslo politidistrikt er en person som hadde blitt pågrepet til sammen 22 ganger i 2007 og som etter han hadde blitt løslatt begikk minst 129 nye forhold. Han kunne ikke straffes på grunn av utilregnelighet og han kunne ikke idømmes en særreaksjon fordi lovbruddene hovedsakelig dreide seg om skadeverk, tyverier og innbruddstyverier.¹ De utilregnelige lovbyggere oppgaven tar sikte på vil som regel ikke oppfylle vilkårene for tvungent psykisk helsevern, eller så vil vilkårene kun være oppfylt for en kortere periode.

Det vil si at vi har en mindre gruppe utilregnelige lovbyggere i samfunnet som verken kan møtes med straff, særreaksjon eller administrative tiltak etter lov om psykisk helsevern. Dette kan bidra til å skape utrygghet og svekke tilliten til rettsvesenet. Det kan heller ikke

---

¹ Høringsuttalelse fra Oslo politidistrikt, 10.03.2009, s. 6

utelukkes at flere med psykiske lidelser bevisst utnytter systemet ved å begå mindre alvorlige lovbrudd fordi de vet at handlingene ikke vil få konsekvenser. Det må imidlertid også tas i betraktning hensynet til den utilregnelige lovbrysterens rettsstilling. En særreaksjon er et av de mest inngrepene tiltakene myndighetene kan beslutte overfor en enkeltperson. Dette gjelder særlig fordi overføring til tvungent psykisk helsevern er en tidsbestemt reaksjon.

Temaet for oppgaven er om gruppen av utilregnelige lovbrystere som ikke oppfyller vilkårene for overføring til tvungent psykisk helsevern bør møtes med en eller annen form for reaksjon. I oppgaven reises spørsmålet om anvendelsesområdet for overføring til tvungent psykisk helsevern jf. strl. § 39 bør utvides.

1.2 Problemstillingens aktualitet

Hvorvidt man burde utvide anvendelsesområdet for overføring til tvungent psykisk helsevern ble vurdert i forarbeidene til den nye straffeloven av 2005. Det ble her ikke foreslått noen aktuelle tiltak og den nye straffeloven viderefører gjeldende rett.²

Problemstillingens aktualitet har sammenheng med en etterkontroll av reglene om utilregnelighet og særreaksjoner. Mæland-utvalget fikk i oppdrag å utføre denne etterkontrollen. Utvalget ble oppnevnt 18.05.2006 av Justis- og politidepartementet i samråd med Helse- og omsorgsdepartementet. Rapporten fra etterkontrollen ble lagt fram 30.04.2008. Dette var en omfattende utredning av hvordan de nye reglene om utilregnelighet og særreaksjoner hadde fungert etter at de trådte i kraft 01.01.2002. Jeg kommer nærmere inn på disse reglene senere i oppgaven. I etterkontrollen ble problemstillingen om utvidelse av anvendelsesområdet for overføring til tvungent psykisk helsevern tatt opp. Det ble også skissert konkrete tiltak for å møte denne gruppen av utilregnelige lovbrystere.

---

² Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s. 339

Justis- og politidepartementet sendte rapporten fra etterkontrollen sammen med et høringsnotat ut på høring i desember 2008.³ Flere av høringsinstansene har uttalt seg om sitt syn på en utvidelse av anvendelsesområdet for særreaksjonen. Det er foreløpig ikke blitt lagt frem et lovforslag.

Oppgaven vil i vesentlig grad ta utgangspunkt i rapporten fra etterkontrollen, høringsnotatet til Justis- og politidepartementet og de ulike høringsinstansenes uttalelser.

1.3 Enkelte presiseringer

I oppgaven vil jeg benytte enkelte uttrykk som vil kunne fungere som presiseringer eller samlebetegnelser.

“Gråsonegruppen” – Det er vanskelig å finne en passende betegnelse for de utilregnelige lovbrysterne som ikke har begått så alvorlige forbrytelser at vilkårene for overføring til tvungent psykisk helsevern er oppfylt. Mæland-utvalget benytter flere betegnelser for denne gruppen i rapporten. Både uttrykket ”fribillett-gruppen” og ”gråsonegruppen” benyttes i rapporten på side 205. Betegnelsene referer seg til to ulike undersøkelser, og jeg forstår det som at begge begrepene tar sikte på de utilregnelige lovbrysterne som faller utenfor straffelovens § 39. Sosial- og helsedirektoratet, som fikk i oppdrag fra Helse- og omsorgsdepartementet å utrede enkelte særlige spørsmål vedrørende gruppen av utilregnelige lovbrystere som ikke kan overføres til tvungent psykisk helsevern, benytter uttrykket ”faller mellom to stoler”. Ved dette uttrykket menes at den utilregnelige lovbrysteren er for syk til fengsel og for frisk til tvungent psykisk helsevern. Sosial- og helsedirektoratets konklusjoner er gjengitt i Mæland-utvalgets rapport på side 204. For enkelthetens skyld velger jeg å benytte begrepet ”gråsonegruppen” i resten av oppgaven når jeg sikter til de utilregnelige lovbrysterne som ikke oppfyller vilkårene for overføring til tvungent psykisk helsevern, jf. strl. § 39.

---

³ Høringsbrev fra Justis- og politidepartementet, 15.12.08.

Plagsom kriminalitet – Rapporten fra etterkontrollen referer til den typen av kriminalitet de i utilregnelige lovbyterne i “gråsonegruppen” begår som såkalt *plagsom* kriminalitet. Jeg vil også benytte meg av dette uttrykket i oppgaven. Plagsom kriminalitet vil i hovedsak kunne karakteriseres som mindre alvorlig kriminalitet, men begått i et relativt stort omfang.

Mæland-utvalget – Utredningsgruppen som foretok etterkontrollen av reglene om utilregnelighet og særreaksjoner har blitt kalt for Mæland-utvalget. Jeg kommer til å henviser til Mæland-utvalgets rapport når jeg viser til denne etterkontrollen.

1.4 Avgrensning

Det foreligger to særreaksjoner for utilregnelige lovbytere. Foruten overføring til tvungent psykisk helsevern kan utilregnelige lovbytere bli idømt særreaksjonen tvungen omsorg, jf. strl. § 39 a. Tvungen omsorg tar sikte på de lovbyterne som er utilregnelige grunnet høy grad av psykisk utviklingshemming, jf. strl. § 44 annet ledd. Vilkårene for tvungen omsorg følger for øvrig de samme vilkårene som for overføring til tvungent psykisk helsevern. Det vil si at oppgavens problemstilling også har aktualitet i forhold til tvungen omsorg. I Justis- og politidepartementets høringsnotat s. 12 ble det bedt om uttalelser om en utvidelse av anvendelsesområdet både til overføring til tvungent psykisk helsevern og til tvungen omsorg. I høringsrunden uttaler blant annet Riksadvokaten at en utvidelse av anvendelsesområdet burde gjelde for begge særreaksjonene.⁴ For å forenkle fremstillingen av oppgaven har jeg valgt å bare gi en fremstilling i forhold til overføring til tvungent psykisk helsevern. Men jeg vil anta at de fleste av vurderingene også vil ha en relevans i forhold til en utvidelse av anvendelsesområdet for tvungen omsorg.

1.5 Den videre fremstilling

I den videre fremstillingen vil jeg først redegjøre grundigere for den lovhistoriske bakgrunnen for strl. § 39 og bakgrunnen for problemstillingens aktualitet. Deretter vil jeg

---

⁴ Høringsuttalelse fra Riksadvokaten, 15.04.09, s. 3

se nærmere på hvor stor “gråsonegruppen” er og hva som kjennetegner denne gruppen. I kapittel 4 vil jeg vurdere dagens bestemmelse om overføring til tvungent psykisk helsevern, og se denne i forhold til de utilregnelige lovbrysterne som utgjør “gråsonegruppen”. Poenget er her å se hvorfor de utilregnelige lovbrysterne i “gråsonegruppen” ikke oppfyller vilkårene i strl. § 39. Jeg vil deretter vurdere hvilke vilkår det kan være aktuelt å oppstille ved en eventuell utvidelse av anvendelsesområdet for særreaksjonen. Jeg vil også nevne noen andre tiltak eller muligheter som kan være egnet for å møte “gråsonegruppen”. I kapittel 7 vil jeg vurdere problemstillingen opp mot noen sentrale prinsipper og menneskerettigheter. I kapittel 8 vil jeg foreta en nærmere vurdering av reaksjonens varighet, herunder forholdet tidsubestemt eller tidsbestemt reaksjon, før jeg kommer med noen avsluttende bemerkninger.

2 Lovhistorisk bakgrunn

Dagens regler om strafferettslig utilregnelighet og særreaksjoner trådte i kraft 1. januar 2002. Lovendringen var et resultat av en langvarig diskusjon som startet ved Straffelovrådets utredning av 22. oktober 1973 (NOU 1974:17). På grunn av sterk motstand fra noen av høringsinstansene, og særlig fra de psykiatrisk sakkyndiges hold, ble innstillingen ikke behandlet av Stortinget. Hvorvidt det skulle foreligge en endring i reglene om utilregnelighet og reglene om sikring og forvaring ble videre utredet av Straffelovkommisjonen i NOU 1983:57. Denne innstillingen ble også møtt med kritikk.⁵ Justisdepartementet oppnevnte derfor 31. juli 1985 et underutvalg under Straffelovkommisjonen som skulle vurdere reglene om strafferettslig utilregnelighet og reglene om sikring og forvaring.⁶ Underutvalget fikk navnet Særreaksjonsutvalget og avga sin innstilling i 1990 ved NOU 1990:5. Denne innstillingen dannet grunnlaget for

---

⁵ Matningsdal/Bratholm (2003) s. 290

⁶ NOU 1990:5 s. 7

Ot.prp.nr.87 (1993-1994) og Inst.O.nr.34 (1996-1997) som førte til en lovendring ved lov av 17. januar 1997 nr. 11.

Lovendringen besto hovedsakelig i en avskaffelse av sikringsinstituttet til fordel for tre særreaksjoner. For tilregnelige lovbrøyttere der tidsbestemt fengselsstraff ikke ble ansett tilstrekkelig for å verne samfunnet ble det innført regler om forvaring, jf. strl. § 39 c. For utilregnelige lovbrøyttere ble det innført regler om overføring til tvungent psykisk helsevern jf. strl. § 39 og regler om tvungen omsorg jf. strl. § 39 a.

I Ot.prp.nr.87 (1993-1994) s. 105 ble det varslet om at det skulle finne sted en etterkontroll av reglene om utilregnelighet og strafferettslige særreaksjoner tidligst fem år etter at reglene hadde trådt i kraft (2002). En begrenset etterkontroll ble imidlertid utført i 2004 i forbindelse med utarbeidelsen av den nye straffeloven av 20. mai 2005 nr. 28, som ennå ikke er trådt i kraft.⁷ Ved denne begrensede etterkontrollen (Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s. 338-337), uttalte Riksadvokaten at det var et reelt problem vedrørende en liten gruppe utilregnelige lovbrøyttere som opptrådte særdeles plagsomt, men som ikke begikk så alvorlige lovbrudd at en særreaksjon kunne idømmes. Riksadvokaten uttalte videre at det forelå et klart behov for å gripe inn overfor disse lovbrøytterne. Den rettsmedisinske kommisjon var på den andre siden i mot dette og mente at det var det psykiske helsevernet som hadde ansvaret for å finne løsninger for denne gruppen. Departementet valgte ikke å gå nærmere inn på spørsmålet om en utvidelse av anvendelsesområdet for særreaksjonene. Det ble uttalt: *”Særreaksjoner bør i prinsippet reserveres for lovbrøyttere som kan være farlige for andres liv, helse eller frihet”*. Etter departementets syn burde problematikken rundt de utilregnelige lovbrøytterne i “gråsonegruppen” først og fremst søkes løst innenfor helsevesenet.

Som følge av den varslede etterkontrollen i Ot.prp.nr.87 (1993-1994) oppnevnte Justis- og politidepartementet i samråd med Helse- og omsorgsdepartementet den 18. mai 2006 en

---

⁷ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s. 274

utredningsgruppe for å foreta en grundigere etterkontroll av reglene om strafferettslig utilregnelighet og strafferettslige særreaksjoner. Mæland-utvalget fikk blant annet mandat til å undersøke behovet for en utvidelse av anvendelsesområdet for særreaksjoner for utilregnelige lovbrøyttere.⁸ Mæland-utvalget la frem sin rapport 30.04.2008 hvor de blant annet konkluderte med at de utilregnelige lovbrøytterne i “gråsonegruppen” måtte møtes med nye tiltak og skisserte forslag til hvordan dette kunne gjøres.⁹ I desember 2008 sendte Justis- og politidepartementet Mæland-utvalgets rapport sammen med et høringsnotat ut på høring med en frist for høringsinstansene til å gi en uttalelse 01.04.2009.¹⁰

Problemstillingens aktualitet i dag beror på enkelte særlige omstendigheter. En mer grunnleggende forklaring har sammenheng med utviklingen i det psykiske helsevesenet. Fra ekspansjon og behandlingsoptimisme i 1960-årene ble det psykiske helsevesenet preget av nedbygging av sengeplasser, oppbygging av poliklinisk virksomhet og desentralisering på 1970 og 1980-tallet. I tillegg ble vilkårene for tvangsinnleggelse innsnevret.¹¹ Dette førte til kortere behandlingstider og mer fokus på dagplasser.¹² En konsekvens av dette er at flere personer med psykiske lidelser i dag lever sammen med andre mennesker rundt om i samfunnet. En liten gruppe av disse personene med psykiske lidelser hører med i “gråsonegruppen”.

En særlig omstendighet som kan forklare mye av problemstillingens aktualitet er avskaffelsen av sikringsinstituttet. Etter den gamle strl. § 39 kunne sikring idømmes personer som hadde begått en straffbar handling foretatt i sinnssykdom eller bevisstløshet så lenge kravet til gjentakelsesfare var oppfylt. Sikring var en reaksjon som kunne idømmes både utilregnelige og tilregnelige lovbrøyttere. For tilregnelige lovbrøyttere kunne

---

⁸ Mæland-utvalgets rapport (2008) s. 22

⁹ *ibid.* s. 32

¹⁰ Høringsbrev fra Justis- og politidepartementet, 15.12.08.

¹¹ NOU 1990:5 s. 24-25

¹² Andenæs (2005) s. 303

sikring idømmes sammen med straff, også kalt det dobbeltsporede system.¹³ Selve reaksjonen kunne bestå av vidt forskjellige tiltak, som for eksempel tilsyn, forbud mot opphold på bestemte steder, forbud mot inntakelse av alkohol, anbringelse til psykiatrisk sykehus, anbringelse til sikringsanstalt eller forvaring (jf. gml. strl. § 39 a.-f.)¹⁴ For utilregnelige lovbrøyttere som ikke hadde begått de mest alvorlige forbrytelsene var det mest aktuelt å idømme ”sikring i frihet”.

Sikring kunne idømmes ved overtredelse av de fleste typer av lovbrudd. Det forelå ikke et krav til forbrytelsens alvorlighetsgrad. På 1960-tallet ble det imidlertid reist sterk kritikk mot sikringsinstituttet og blant annet mot den vide bruken av sikring for utilregnelige lovbrøyttere. Dette førte til en innsnevring av bestemmelsens anvendelsesområde, hovedsakelig gjennom rettspraksis, til å bare omfatte de mest alvorlige forbrytelsene.¹⁵ Vinningsforbrytelser kunne for eksempel ikke lenger gi grunnlag for sikring, med mindre det forelå særlige omstendigheter hvor sikring syntes å være et formålstjenlig middel, jf. Rt. 1982 s. 1594. Hva som anses som særlige omstendigheter ble blant annet vurdert i Rt. 1992 s. 1428. Saken handlet om en strafferettslig utilregnelig mann som ble idømt sikring etter gml. strl. § 39 nr. 1 a-e for inntil tre år. Tiltalen omfattet 22 straffbare forhold som hovedsaklig dreide seg om vinningskriminalitet. Tiltalte hadde et langt strafferettslig rulleblad og var tidligere straffedømt en rekke ganger for vinningskriminalitet. I Høyesteretts vurdering av om sikring kunne idømmes ble det lagt vekt på at tiltaltes vinningskriminalitet var intens og omfattende, og at det forelå nye erkjente straffbare forhold etter siste dom.¹⁶

Til forskjell fra dagens regler ga sikringsbestemmelsen en viss hjemmel for å idømme en reaksjon overfor utilregnelige lovbrøyttere som ikke hadde utført de mest alvorlige

---

¹³ Eskeland (2000) s. 379

¹⁴ Mæland (1995) s. 203

¹⁵ *ibid.* s. 203-204

¹⁶ Se også Rt. 1996 s. 11 og Rt. 1994 s. 1410

forbrytelsene. Sikringsbestemmelsen fanget således opp noen av de personene som i dag regnes med i “gråsongruppen”.¹⁷ Dette kan illustreres ved noe eksempler fra rettspraksis. I Rt. 1994 s. 1410 var en mann tiltalt for 13 innbruddstyverier i boliger for å skaffe penger til narkotika. Han var tidligere straffedømt 23 ganger for vinnings- og narkotikaforbrytelser. Tiltalte ble vurdert utilregnelig på handlingstiden og retten fant at vilkårene for sikring var til stede. Høyesterett la ikke vekt på at det forelå et lovforslag ved Ot.prp.nr.87 (1993-1994), som i dette tilfelle ikke ville gi adgang til å anvende sikringslignende virkemidler. Et annet eksempel er en avgjørelse fra Borgarting lagmannsrett. Tiltalte ble vurdert utilregnelig og dømt til tre års sikring for 50 lovovertridelser som hovedsaklig dreide seg om vinningsforbrytelser. Tiltalte var for øvrig tidligere straffedømt 22 ganger. Lagmannsretten bemerket at de måtte forholde seg til gjeldende rett. Nye regler om overføring til tvungent psykisk helsevern eller forvaring ble ikke tillagt betydning, jf. Rt. 1994 s. 1410.¹⁸

Straffelovrådet foreslo i sin innstilling (NOU 1974:17 s. 13) tiltak for utilregnelige lovbrøyttere som begikk mindre alvorlige lovbrudd og som etter sikringsbestemmelsene ble dømt til sikring i frihet. Denne særreaksjonen skulle hete tiltak i frihet og ble sammen med institusjonsomsorg og institusjonsanbringelse foreslått som nye særreaksjoner. Straffelovrådets forslag om tiltak i frihet ble imidlertid nedstemt i Straffelovkomisjonens innstilling (NOU 1983:57 s. 201-203). Forslaget ble nedstemt fordi Straffelovkomisjonen ønsket å begrense bruken av strafferettslige særreaksjoner. Straffelovkomisjonen uttalte også: *”Overfor de mindre farlige, utilregnelige lovbrøytterne som særreaksjonene tiltak i frihet og omsorg i institusjon var beregnet på, må det være tilstrekkelig med tiltak etter sosiallovgivningen”*.

---

¹⁷ Hartvig (2008) s. 4 (vedlegg 8)

¹⁸ LB-2000-1449

3 Nærmere om de utilregnelige lovbyterne i "gråsongruppen"

Det har blitt foretatt flere undersøkelser for å kartlegge hvor mange utilregnelige lovbytere som kan anses for å være en del av "gråsongruppen". Som et grunnlag for Mæland-utvalgets utredning fikk Sosial- og helsedirektoratet i oppdrag av Helse- og omsorgsdepartementet å utrede gruppen av utilregnelige lovbytere som ikke oppfyller vilkårene for overføring til tvungent psykisk helsevern. De ble blant annet bedt om å finne ut hvor mange mennesker denne gruppen omfattet. Sosial- og helsedirektoratet foretok en gjennomgang av Riksadvokatens materiale som ble innhentet i forbindelse med den begrensede etterkontrollen, jf. Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s. 337-338. Dette materialet bestod av 70 saker om lovbytere som ikke kunne idømmes særreaksjon, enten fordi det var tvil om deres tilregnelighet, eller fordi de ikke hadde begått alvorlig nok kriminalitet. Det forelå rettspsykiatriske erklæringer i 44 av de 70 sakene. Etter en gjennomgang av materialet var Mæland-utvalget i tvil om hvor representativt materialet var for den gruppen av utilregnelige lovbytere Mæland-utvalget ønsket å sette fokus på. Det ble derfor innhentet ytterligere opplysninger fra alle landets politidistrikter. Det ble bedt om opplysninger om antall saker som ble henlagt på grunn av utilregnelighet eller tvil om dette (kode 065), i perioden 1. januar 2004 til 1. januar 2007. Det ble også bedt om opplysninger fra de ulike politidistriktene om det var noen av de utilregnelige lovbyterne i de henlagte sakene som de antok hadde fått "fribillett" etter at de nye særreaksjonene trådte i kraft.¹⁹ Det vil si om det var noen av de utilregnelige lovbyterne som kunne anses som en del av "gråsongruppen".

Materialet som ble innhentet fra perioden 2004-2006 viste at til sammen 7823 saker fordelt på 785 personer ble henlagt av påtalemyndigheten på grunnlag av kode 065. Det vil si at saken ble henlagt fordi det var sannsynlig eller sikkert at gjerningspersonen ikke tilfredstilte tilregnelighetskravene.²⁰ I praksis henlegges en del saker som gjelder mindre alvorlig lovbrudd uten nærmere undersøkelser av gjerningsmannens tilstand hvis det antas

---

¹⁹ Mæland-utvalgets rapport (2008) s. 203-205

²⁰ *ibid.* s. 205

at han vil bli funnet utilregnelig på handlingstiden. Dette blir blant annet begrunnet ut fra prosessøkonomiske hensyn.²¹ Av de henlagte sakene anså de ulike politidistriktene at det til sammen var 61 personer som hadde fått ”fribillett” etter at de nye reglene om strafferettslige særreaksjoner hadde trådt i kraft. Sannsynligvis gjelder dette de helt klare tilfellene hvor de utilregnelige lovbrysterne har begått gjentatt og hyppig kriminalitet.²² Det må påregnes at tallene ikke er helt presise fordi de ulike politidistriktene oppga persontallene på ulike måter.²³

Det foreligger også tall fra Den rettsmedisinske kommisjon fra perioden 2002-2006. Her var det ca. 300 personer som ble funnet utilregnelig ved observasjon og som ikke fikk tiltale med påstand om dom til tvungent psykisk helsevern. Mæland-utvalget bemerket at det var få holdepunkter for å kunne si at hele denne gruppen tilhørte den aktuelle ”gråsonegruppen”.²⁴ Psykiater ved Ullevål universitetssykehus Pål Hartvig skrev i vedlegg til Mæland-utvalgets rapport at ”gråsonegruppen” kunne tallfestes i en størrelsesorden på flere hundre personer.²⁵

Som det fremgår av det ovennevnte, foreligger det ikke eksakte tall på hvor mange utilregnelige lovbrystere som inngår i ”gråsonegruppen”. Sannsynligvis utgjør ”gråsonegruppen” et ikke ubetydelig antall mennesker. Det vil anses som mer legitimt med en lovendring hvis det dreier seg et stort antall utilregnelige lovbrystere. Siden ”gråsonegruppen” består av opptil flere hundre personer kan det være et moment for at anvendelsesområdet for overføring til tvungent psykisk helsevern burde utvides.

---

²¹ Matningsdal/Bratholm (2003) s. 364

²² Mæland-utvalgets rapport (2008) s. 205

²³ Hartvig (2008) s. 5 (vedlegg 8)

²⁴ Mæland-utvalgets rapport (2008) s. 205

²⁵ Hartvig (2008) s. 6 (vedlegg 8)

Det vil også være interessant å se hva som er særlig kjennetegnende for de utilregnelige lovbryterne i ”gråsonegruppen”. Mæland-utvalget gjennomgikk 54 rettspsykiatriske observasjonserklæringer fra materialet som ble innhentet fra de ulike politidistriktene fra perioden 2004-2006. Gruppen av lovbrytere gjennomgangen tok utgangspunkt i, var av de sakkyndige blitt funnet utilregnelige på handlingstiden etter rettspsykiatriske undersøkelser. Lovbryterne hadde imidlertid ikke begått alvorlige nok handlinger for å kunne bli idømt overføring til tvungent psykisk helsevern. Denne gruppen ble ansett for å utgjøre en vesentlig del av de som stod for en gjentatt og plagsom kriminalitet i den aktuelle perioden. Materialet er således representativt for ”gråsonegruppen”. Mæland-utvalget har henvist til dette materialet i rapporten på side 205-206.

Jeg skal i det følgende redegjøre nærmere for noen av de demografiske, helsemessige og psykiatriske forhold som kjennetegner de utilregnelige lovbryterne i “gråsonegruppen”. En nærmere beskrivelse av denne undersøkelsen finnes i Pål Hartvigs vedlegg til Mæland-utvalgets rapport. Jeg vil også foreta noen sammenlignende betraktninger om hva som er kjennetegnende for de utilregnelige lovbryterne som oppfyller vilkårene for overføring til tvungent psykisk helsevern, jf. strl. § 39. I forbindelse med etterkontrollen av reglene om utilregnelighet og særreaksjoner ble det også innhentet materiale fra perioden 1. januar til 31. desember 2006 om de lovbryterne som oppfylte vilkårene for overføring til tvungent psykisk helsevern. Dette materialet bestod av 84 rettskraftige dommer for første gangs idømmelse av tvungent psykisk helsevern.²⁶

Materialet av de utilregnelige lovbryterne som ikke oppfylte vilkårene for overføring til tvungent psykisk helsevern utgjorde 49 menn og 5 kvinner. Dette samsvarer med kvinneandelen i materialet om de som ble idømt overføring til tvungent psykisk helsevern etter strl. § 39. Det interessante i denne sammenheng er at kvinneandelen i begge disse

---

²⁶ Mæland-utvalgets rapport (2008) s. 131

undersøkelsene er tilnærmet dobbelt så høy sammenlignet med kvinneandelen i den vanlige fengselspopulasjonen.²⁷

Gjennomsnittsalderen til de utilregnelige lovbrøtterne som ikke oppfylte vilkårene for overføring til tvungent psykisk helsevern var 35 år. Andelen av lovbrøttere som var født i Norge var 89 %. Gjennomsnittsalderen til de utilregnelige lovbrøtterne som var idømt overføring til tvungent psykisk helsevern var 38 år. Her var andelen av lovbrøttere som var født i Norge bare 75 %.²⁸

De utilregnelige lovbrøtterne som ikke oppfylte vilkårene i strl. § 39 ble videre kjennetegnet med at de fleste var ugifte (76 %) og ikke hadde fast arbeid. Hele 65 % levde på uførepensjon, 17 % fikk sykepenger, attføring eller rehabiliteringspenger og 9 % fikk sosialstønad. Når det gjelder utdanning manglet 30 % grunnskoleutdanning og 33 % hadde grunnskoleutdanning som høyeste utdanning. Disse demografiske observasjonene var også kjennetegnende for lovbrøtterne som oppfylte vilkårene for overføring til tvungent psykisk helsevern.²⁹

Når det gjelder sykdomsbildet til de utilregnelige lovbrøtterne som ikke oppfylte vilkårene for overføring til tvungent psykisk helsevern så hadde 50 % paranoid schizofreni som hoveddiagnose. Andre hoveddiagnoser som var fremtredende var annen schizofreni (20 %), paranoid psykose (15 %), organisk psykose (4 %) og rusbetinget psykose (4 %). Materialet viser også at 40 av de 54 personene hadde en psykiatrisk bidiagnose. Bidiagnosen skyltes i 33 av tilfellene forstyrrelser som følge av blandet rusmisbruk.³⁰ Sykdomsbildet til de utilregnelige lovbrøtterne som oppfylte vilkårene for særreaksjonen var omtrent det samme. Hoveddiagnosene var paranoid schizofreni (58 %), paranoid psykose (18 %), annen

---

²⁷ Mæland-utvalgets rapport (2008) s. 133

²⁸ Hartvig (2008) s. 7 (vedlegg 8), Mæland-utvalgets rapport (2008) s. 133-134

²⁹ Hartvig (2008) s. 7 (vedlegg 8), Mæland-utvalgets rapport (2008) s. 135

³⁰ Hartvig (2008) s. 10 (vedlegg 8)

schizofreni (8 %), og 31 av personene hadde forstyrrelser som følge av rus som bidiagnose.³¹

Det finnes to typer materiale som viser hva slags kriminalitet de utilregnelige lovbrysterne som ikke oppfylte vilkårene i strl. § 39 hadde begått. Dette er materialet fra utredningen til Sosial- og helsedirektoratet fra perioden 2002-2004, og materialet Mæland-utvalget hentet inn fra landets politidistrikter fra perioden 2004-2006. Typer av lovbrudd som ble begått i følge materialet fra 2002-2004 var alvorlige trusler (28 %), legemsbeskadigelser (19 %), ran (11 %) og tyverier (8 %). Materialet fra 2004-2006 viser at hovedvekten av lovbruddene utgjorde alvorlige trusler (20 %), tyverier (20 %), legemsfornærmelser (14 %) og legemsbeskadigelser (9 %). Det er her en liten forskjell i alvorligheten av lovbruddene i de to tidsperiodene. De mer alvorlige og voldelige forbrytelser fremtrer hyppigst i materialet fra 2002-2004.³² Når det gjelder hvilke lovbrudd de utilregnelige lovbrysterne som oppfylte vilkårene for overføring til tvungent psykisk helsevern hadde begått, så skiller disse seg markant fra forannevnte lovbrudd. De mest fremtredene lovbruddene var drap (30 %), legemsbeskadigelser (15 %), brannstiftelser (14 %), drapsforsøk (14 %) og trusler (8 %).³³

Jeg vil komme tilbake til noe av tallmaterialet senere i oppgaven, blant annet for å illustrere enkelte av underproblemstillingenes relevans.

4 Overføring til tvungent psykisk helsevern

Det rettslige grunnlaget for overføring til tvungent psykisk helsevern er strl. § 39. Etter denne bestemmelsen må to grunnleggende vilkår være oppfylt i tillegg til ett av to

---

³¹ Mæland-utvalgets rapport (2008) s. 136-137

³² Hartvig (2008) s. 8 (vedlegg 8)

³³ Mæland-utvalgets rapport (2008) s. 138

alternative vilkår. Det første grunnvilkåret er at lovbrysteren må anses som straffri etter strl. § 44 første ledd. Det andre grunnvilkåret er at særreaksjonen må anses nødvendig for å verne samfunnet. De alternative vilkårene består av to grunnkomponenter som oppstiller et krav til lovbruddets alvorlighetsgrad og et krav til gjentakelsesfare.

For de utilregnelige lovbrysterne i “gråsonegruppen” er det flere av vilkårene i strl. § 39 som ikke er oppfylt. Det er særlig kravet til lovbruddets alvorlighetsgrad de utilregnelige lovbrysterne ikke oppfyller. Grunnvilkåret om at reaksjonen må anses nødvendig for å verne samfunnet passer heller ikke like bra for de utilregnelige lovbrysterne i “gråsonegruppen”. Dagens bestemmelse verner samfunnet mot farlige handlinger begått av utilregnelige lovbrysterne. En utvidelse av anvendelsesområdet vil verne samfunnet mot plagsomme handlinger. Kravet til gjentakelsesfare stiller seg også noe annerledes ved en utvidelse av anvendelsesområdet. I stedet for å vurdere gjentakelsesfaren i forhold til farlige handlinger må gjentakelsesfaren vurderes i forhold til plagsomme handlinger. Dette blir nærmere redegjort i det følgende.

4.1 Tilregnelighet

Det første grunnvilkåret for overføring til tvungent psykisk helsevern er at lovbrysteren må være straffri etter strl. § 44 første ledd. Det henvises her til utilregnelighetsreglene i straffeloven. Dette vilkåret vil være det samme for både overføring til tvungent psykisk helsevern og ved en eventuell utvidelse av anvendelsesområdet for særreaksjonen. Begrunnelsen for at det foreligger regler om tilregnelighet i strafferetten er at det strafferettslige ansvaret forutsetter en viss grad av sjelelig sunnhet og modenhet. Det vil blant annet stride mot den alminnelige rettsbevissthet å straffe psykotiske personer som lider av bevissthetsforstyrrelser når det ikke foreligger noe grunnlag for bebreidelse. Det vil heller ikke være i overensstemmelse med individualpreventive eller allmennpreventive hensyn å straffe utilregnelige lovbrysterne.³⁴

---

³⁴ Andenæs (2005) s. 291-292

4.1.1 Psykotisk eller bevisstløs på handlingstiden

Det følger av strl. § 44 første ledd at ”den som på handlingstiden var psykotisk eller bevisstløs straffes ikke”. Jeg vil her først se nærmere på hva som menes med ”psykotisk” og deretter hva som menes med ”bevisstløs”.

Ordlyden gir ingen nærmere holdepunkter for hva som anses for ”psykotisk” jf. strl. § 44 første ledd. Det følger av Særreaksjonsutvalgets innstilling (NOU 1990:5 s. 38) at det sentrale i psykose-begrepet er individets manglende evne til å foreta en realistisk vurdering av forholdet til omverdenen. Den manglende evnen må omfatte vesentlige sider av virkeligheten. Den rettsmedisinske kommisjon har i sin høringsuttalelse presisert at begrepene ”psykotisk” eller ”bevisstløs” ikke er synonymt med kliniske begrep. Begrepet ”psykotisk” i straffelovens forstand er et juridisk begrep som må defineres og tolkes ved hjelp av rettspsykiatriske vurderinger.³⁵ De sakkyndige er ikke bundet av retningslinjene til det internasjonale diagnostiske klassifikasjonssystemet ICD, som er utarbeidet av Verdens helseorganisasjon (WHO). Særreaksjonsutvalget legger likevel til grunn at det er en utvilsom sammenheng mellom det alminnelige psykiatriske diagnosesystemet og rettspsykiatrien.³⁶ Følger det av den rettspsykiatriske utredningen at gjerningspersonen var psykotisk på handlingstidspunktet så skal han bli erkjent strafferettslig utilregnelig. Dette kalles gjerne for det medisinske prinsipp.³⁷

En psykose kan oppstå i mange ulike varianter fordi årsaksforholdet og sykdomsbildet kan være forskjellig. Det må likevel stilles krav til symptomenes styrke og psykosens lengde. Vanligvis kreves det at en psykose må ha vart i minst ett til to døgn for at den kan tilfredstille kravet til realitetsbrist.³⁸ Særreaksjonsutvalget har på side 39 i innstillingen delt opp ulike typer av psykose i forskjellige hovedgrupper. En hovedgruppe er de med

---

³⁵ Høringsuttalelse fra Den rettsmedisinske kommisjon, 15.12.08, s. 8

³⁶ NOU 1990:5 s. 38 og 40

³⁷ Andenæs (2005) s. 305

³⁸ Rosenqvist (2004) s. 60-61

tenknings- og kontaktforstyrrelser. Sentrale symptomer er hallusinasjoner, vrangforestillinger og paranoia og diagnosen vil ofte være schizofreni. Utilregnelige med schizofreni begår en betydelig andel lovbrudd i forhold til utilregnelige med andre psykiske lidelser. Materialet som Mæland-utvalget innhentet om de utilregnelige lovbrøtterne som oppfylte vilkårene for overføring til tvungent psykisk helsevern viste at 65 % av de utilregnelige lovbrøtterne hadde paranoid schizofreni eller annen schizofreni som hoveddiagnose. For de utilregnelige lovbrøtterne som ikke oppfylte vilkårene for overføring til tvungent psykisk helsevern så hadde 70 % paranoid schizofreni eller annen schizofreni som hoveddiagnose.³⁹

Den andre hovedkategorien Særreaksjonsutvalget angir er stemningslidelser. Her vil stemningsleiet være forskjøvet enten i en oppstemt eller depressiv retning. Personer med diagnosen manisk-depressiv lidelse kan ved store utslag oppnå en psykotisk tilstand.⁴⁰ Hvis for eksempel stemningsleiet er forskjøvet i en depressiv retning kan personen oftere begå drap og gjerne drap på familiemedlemmer, mens de med maniske utslag oftere kan begå mindre ukritiske lovbrudd.⁴¹ Slike mindre ukritiske lovbrudd vil i noen tilfeller kunne karakteriseres som plagsom kriminalitet. Jeg vil derfor anta at de psykotiske på grunn av maniske utslag vil kunne være representert i "gråsonegruppen". De andre hovedgruppene av psykoser er forvirringstilstander, sløvhetstilstander/demens og psykoser som utløses som en reaksjon på en eller annen form for belastning.⁴² Disse typene av psykoser har vist seg for å ikke være karakteristiske for de utilregnelige lovbrøtterne i "gråsonegruppen".

En særlig problemstilling ved vurderingen om gjerningspersonen er psykotisk er forholdet til medikamentell behandling. Fra 1950-tallet gjorde psykiatrien store fremskritt ved medikamentell behandling av psykoser og i dag blir mange sinnslidelser i stor grad

---

³⁹ Hartvig (2008) s. 10 (vedlegg 8) og Mæland-utvalgets rapport (2008) s. 136

⁴⁰ NOU 1990:5 s. 39-40

⁴¹ Den rettsmedisinske kommisjon ved Rosenqvist s. 11 (vedlegg 7)

⁴² NOU 1990:5 s. 40-41

behandlet medikamentelt. Særlig antipsykotika har ført til at mange personer med psykiske lidelser kan bli helt eller nesten symptomfrie.⁴³ Hvordan en person som er under medikamentell behandling for psykose skal bedømmes hvis han har utført en straffbar handling kan reise særskilte spørsmål. I NOU 1990:5 s. 41 har det imidlertid blitt lagt til grunn at det må vurderes konkret hvorvidt en person anses for psykotisk på handlingstiden når gjerningsmannen er nesten eller helt symptomfri etter medikamentell behandling for psykiske lidelser. Gjerningspersonen blir altså ikke automatisk ansett for å være utilregnelig på handlingstiden.

Begrepet ”bevissløs” i strl. § 44 første ledd må forstås annerledes enn den forståelsen vi legger til grunn i dagligtalen eller den medisinske forståelsen av begrepet. Det fremgår av forarbeidene til straffeloven at det er en felles oppfatning å si at ”det vanlige jeg” er borte.⁴⁴ Å være bevisstløs i juridisk forstand omfatter i tillegg til den tradisjonelle bevisstløshet der all evne til bevegelse og sansing er borte, også den såkalte relative bevisstløshet. Det vil si at den motoriske evnen til å handle er til stede, men evnen til å motta, bearbeide eller gjenkalle informasjon og handle ut i fra denne informasjonen er helt eller i betydelig grad svekket.⁴⁵

Det fremgår av materialet til Mæland-utvalget om de utilregnelige lovbrysterne som ikke oppfylte vilkårene for overføring til tvungent psykisk helsevern at ingen var ansett for å være utilregnelige på grunn av bevisstløshet.⁴⁶ Ut fra det innhentede materialet om de utilregnelige lovbrysterne som ble dømt til tvungent psykisk helsevern fremkommer det heller ikke at noen ble ansett for å være bevisstløs jf. strl. § 44, 1. ledd.⁴⁷ Jeg vil derfor anta

---

⁴³ NOU 1990:5 s. 41

⁴⁴ Ot.prp.nr.87 (1993-1994) s. 23

⁴⁵ NOU 1990:5 s. 43

⁴⁶ Hartvig (2008) s. 10 (vedlegg 8)

⁴⁷ Mæland-utvalgets rapport (2008) s. 136-137

at det er relativt få som blir ansett for å være utilregnelige på grunn av bevisstløshet og vil i mindre grad være representert i "gråsonegruppen".

4.1.2 Forholdet til rus

I den senere tid har rusbildet forandret seg når det gjelder personer med psykiske lidelser. Jeg velger å ta med et avsnitt om psykose som følge av rus fordi rusmisbruk er noe som særlig kjennetegner de utilregnelige personene i "gråsonegruppen". Øystein Mæland uttalte i sin presentasjon av rapporten 30.04.2008, at det karakteristiske ved gruppen av utilregnelige lovbrøyttere som ikke oppfylte vilkårene for overføring til tvungent psykisk helsevern var en tung psykisk lidelse og omfattende rusmisbruk. Det fremgår også av det tidligere refererte materialet i kapittel 3 at rusmisbruk var en sentral faktor i mange av sakene.

Et rusmiddel defineres gjerne som et kjemisk stoff som påvirker hjernefunksjonene på en unormal måte. Rusen vil typisk svekke en persons dømmekraft og moralske hemninger.⁴⁸ Det tradisjonelle rusmiddelet er alkohol, men i de siste 30 årene har en rekke andre rusmidler blitt mer vanlig i samfunnet. Hasj, kokain, morfin, LSD og ecstasy er eksempler på slike rusmidler. Direkte hallusinasjoner og andre psykotiske symptomer kan være påregnelige reaksjoner av rusen. Psykoser kan forekomme dersom en person har benyttet et illegalt rusmiddel over lengre tid og gjerne sammen med andre rusmidler.⁴⁹ Av de 84 rettskraftige dommene Mæland-utvalget tok utgangspunkt i var 39 % av de som ble dømt til tvungent psykisk helsevern ruspåvirket på handlingstidspunktet. Av disse var stort sett alle ruspåvirket av illegale rusmidler og påvirket av flere stoffer.⁵⁰

Som følge av denne utviklingen er svært mange med psykiske lidelser regelmessig ruset på tyngre stoffer og med ulike rusmidler. Dette fører igjen til at flere personer vil kunne bli

---

⁴⁸ Eskeland (2006) s. 331

⁴⁹ Den rettsmedisinske kommisjon ved Rosenqvist s. 11-12 (vedlegg 7)

⁵⁰ Mæland-utvalget (2008) s. 137

sammenhengende psykotiske over lengre tid.⁵¹ En annen konsekvens er at de psykotiske ofte vil begå vinningsforbrytelser for å finansiere rusmisbruket sitt. Slike vinningsforbrytelser gir ikke grunnlag for å idømme overføring til tvungent psykisk helsevern. En utvidelse av anvendelsesområdet for overføring til tvungent psykisk helsevern vil derimot kunne fange opp disse vinningsforbryterne.

En særlig problemstilling er hvordan rusutløste psykoser skal forstås i forhold til strl. § 45. Det følger av denne bestemmelsen at ”bevisstløshet som er en følge av selvforskyldt rus (fremkalt ved alkohol eller andre midler), ikke utelukker straff”. Med selvforskyldt menes at gjerningsmannen har vært uaktsom i forbindelse med inntaket av rusmiddelet.⁵² Ved en tolkning av bestemmelsens ordlyd vil psykose som følge av selvforskyldt rus i utgangspunktet falle utenfor anvendelsesområdet for bestemmelsen. I teorien har det også lenge vært en oppfatning om at psykose som følge av selvforskyldt rus fører til straffrihet. Se for eksempel Andenæs (2005) s. 316 og Eskeland (2006) s. 336. Rettstilstanden er nå avklart i Rt. 2008 s. 549. Saken gjaldt en person som hadde drept en bekjent ved gjentatte ganger å slå ham i hodet med en øks. Handlingen ble utført i en rusutløst psykose der de psykotiske symptomene forsvant da rusen avtok. Høyesterett konkluderte med at en rusbetinget psykose ikke fritok for straff til tross for legalitetsprinsippets sterke stilling i strafferetten. En rusbetinget psykose måtte behandles på samme måte som bevisstløshet som følge av selvforskyldt rus. Høyesterett la også vekt på at lovgiver i forbindelse med 97-reformen ikke ønsket at en straffbar handling begått under en forbigående endret bevissthet som var fremkalt av selvforskyldt rus, skulle lede til straffrihet.

4.2 Nødvendig for å verne samfunnet

Det andre grunnvilkåret for overføring til tvunget psykisk helsevern er at reaksjonen må ”anses nødvendig for å verne samfunnet”. Begrunnelsen for dette vilkåret er at reaksjonen er et så inngripende tiltak overfor lovbrøyteren at det må begrunnes ut fra helt sentrale

---

⁵¹ Den rettsmedisinske kommisjon ved Rosenqvist s. 12 (vedlegg 7)

⁵² Eskeland (2006) s. 332

verdier.⁵³ I dagens bestemmelse er det imidlertid forutsatt at det er vernet mot farlige handlinger samfunnet skal vernes mot. Dette kan leses ut fra resten av bestemmelsen der det senere oppstilles krav til lovbruddets alvorlighetsgrad. En utvidelse av anvendelsesområdet til særreaksjonen vil derimot kunne begrunnes ut fra vernet mot plagsomme handlinger. Det kan her stilles spørsmål om vernet mot plagsomme handlinger er en tilstrekkelig begrunnelse for å kunne forsvare en særreaksjon. Mange av høringsinstansene har vært skeptiske til en utvidelse på bakgrunn av dette. Jeg vil komme nærmere tilbake til denne diskusjonen senere i oppgaven.

Hva som anses nødvendig for å verne samfunnet må vurderes skjønnsmessig i det enkelte tilfellet. Nødvendighetskriteriet sier noe om hvor terskelen for inngrep skal ligge.⁵⁴ Siden legalitetsprinsippet står sterkt på dette rettsområdet vil terskelen for inngrep være høy. Forarbeidene til bestemmelsen har oppstilt momenter det kan legges vekt på ved nødvendighetsvurderingen. Disse momentene er hvor alvorlig kriminalitet den utilregnelige har begått, gjentakelsesfaren for nye handlinger, hvor alvorlige handlinger det er fare for og hvilken sinnstilstand den tiltalte er i.⁵⁵ I Rt. 2005 s. 1091 ble det blant annet lagt vekt på at den tiltalte hadde en varig psykisk lidelse, motsatte seg nødvendig medikamentell behandling, og utviste manglende sykdomsinnsikt. I tillegg hadde tiltaltes voldshandlinger et stort skadepotensiale slik at Høyesterett etter en samlet vurdering fant at vilkåret om å verne samfunnet var til stede. Hva slags andre tilbud samfunnet kan tilby lovbrøyteren er også et relevant hensyn i nødvendighetsvurderingen. Dette vil først og fremst dreie seg om vilkårene for tvungent psykisk helsevern er oppfylt.⁵⁶

---

⁵³ NOU 1990:5 s. 81

⁵⁴ Jacobsen (2004) s. 65

⁵⁵ NOU 1990:5 s. 81, Ot.prp.nr.87 (1993-1994) s. 106

⁵⁶ *ibid.*

4.3 Krav til lovbruddet

For å kunne idømme overføring til tvungent psykisk helsevern kreves det at lovbyteren har begått en alvorlig forbrytelse. Dette følger av de alternative vilkårene i strl. § 39 nr. 1 og nr. 2. Det fremgår i strl. § 39 nr. 1 at lovbyteren må ha ”begått eller forsøkt å begå en alvorlig voldsforbrytelse, seksualforbrytelse, frihetsberøvelse, ildspåsettelse eller en annen alvorlig forbrytelse som krenket andres liv, helse eller frihet, eller kunne utsette disse rettsgodene for fare”.

Det er tilstrekkelig at det foreligger en abstrakt farefremkallelse jf. ordlyden ”kunne utsette.. for fare”. Dette må forstås som at en tilsvarende handling under andre omstendigheter kunne ha medført en alvorlig og reell fare.⁵⁷ Strl. § 39 nr. 2 åpner for at også mindre alvorlige forbrytelser enn de som er nevnt i nr. 1 kan gi grunnlag for overføring til tvungent psykisk helsevern. Men det forutsetter at lovbyteren tidligere har begått eller forsøkt å begå en alvorlig forbrytelse etter strl. § 39 nr. 1 og at det er nær sammenheng mellom den tidligere og den nå begåtte handlingen. Forarbeidene til bestemmelsen har trukket opp retningslinjer for hvilke lovbrudd som kan omfattes i de enkelte forbrytelseskategoriene. Jeg vil komme tilbake til dette litt senere i kapittelet.

Det foreligger et tilsvarende krav til alvorlig forbrytelse ved forvaring som er særreaksjonen for tilregnelige lovbytere, jf. strl. 39 c nr. 1. Bestemmelsen har tilnærmet lik ordlyd som strl. § 39 nr. 1. Forskjellen er at forvaringsbestemmelsen ikke åpner for at abstrakt farefremkallelse kan gi grunnlag for særreaksjonen, jf. ordlyden ”utsatte.. for fare”. Faren må ha vært konkret. Det foreligger en del rettspraksis for hva som kreves for at lovbrudd oppfyller alvorlighetskravet i forhold til forvaring. I Rt. 2004 s. 1119 uttalte Høyesterett: *”Lovforarbeidene trekker klart i retning av at bestemmelsene om tvungent psykisk helsevern og forvaring var ment å være sammenfallende for så vidt angår kravet til alvorlig voldsforbrytelse, jf. Ot.prp.nr.87 (1993-1994) side 106 annen spalte og side 111 første spalte. Behovet for å verne samfunnet mot psykotiske lovbytere kan ikke gi grunnlag*

---

⁵⁷ Ot.prp.nr.87 (1993-1994) s. 107

for å tolke ”alvorlig voldsforbrytelse” på annen måte i saker om tvungent psykisk helsevern. Jeg legger derfor til grunn at uttrykket ”alvorlig voldsforbrytelse” i 39 nr. 1 må forstås på samme måte som i § 39 c nr. 1”. Høyesterett benyttet seg her av rettspraksis fra avgjørelser om forvaring i vurderingen om slag med en metallstang jf. strl. § 229 1. straffalternativ jf. § 232 var en ”alvorlig voldsforbrytelse” jf. strl. § 39 nr. 1. Jeg kommer derfor også til å vise til noen avgjørelser om forvaring i forbindelse med denne vurderingen.

Det er ved dette vilkåret de utilregnelige lovbrysterne i “gråsonegruppen” klart faller utenfor særreaksjonens anvendelsesområde. Lovbrysterne i “gråsonegruppen” vil typisk ha begått mindre alvorlige lovbrudd eller lovbrudd som ikke krenker fysiske personer, som for eksempel skadeverk. Den nedre grensen for hvilke lovbrudd som kan gi grunnlag for overføring til tvungent psykisk helsevern vil kunne gi noen holdepunkter for hva den øvre terskelen ved en eventuell utvidelse av anvendelsesområdet for særreaksjonen vil kunne bli. I det følgende vil jeg prøve å trekke opp noen holdepunkter for hvor denne nedre grensen kan gå. Samtidig blir det en drøftelse av hvilke forbrytelser som kan oppfylle kravet til en alvorlig forbrytelse i strl. § 39 nr. 1. Hvor den nedre grensen går for hvilke forbrytelser som oppfyller alvorlighetskravet kan i enkelte tilfeller være vanskelig å fastlegge. Dette gjelder for eksempel ved legemsbeskadigelser, ran og trusler. Det må her nevnes at en mulig utvidelse av anvendelsesområdet også kan gjelde lovbrudd som ikke er nevnt i strl. § 39 nr. 1. I tillegg vil det foreligge et krav til kriminalitetens omfang. Jeg kommer nærmere tilbake til dette senere i oppgaven.

4.3.1 Alvorlig voldsforbrytelse

Ved ordlyden ”alvorlig voldsforbrytelse” jf. strl. § 39 nr. 1, så siktes det til de aller alvorligste forbrytelsene i straffeloven. Forarbeidene til bestemmelsen har lagt til grunn at strl. § 233 om drap og § 231 om grov legemsbeskadigelse definitivt oppfyller alvorlighetskravet.⁵⁸

---

⁵⁸ Ot.prp.nr.87 (1993-1994) s. 106, NOU 1990:5 s. 84

Legemsbeskadigelse

Hvor den nedre grensen går for hvilke legemsbeskadigelser (jf. strl. § 229) som vil anses for en ”alvorlig voldsforbrytelse”, kan det i noen tilfeller reises tvil om. I Ot.prp.nr.87 (1993-1994) s. 106 står det at ”også vanlig legemsbeskadigelse (§ 299) kan gi grunnlag for en særreaksjon, men da særlig dersom den uforsettlig følger skaden var død eller betydelig skade (jf. tredje straffalternativ)”.⁵⁹ Legemsbeskadigelse med død eller betydelig skade til følge etter 3. straffalternativ vil i de fleste tilfeller kunne gi grunnlag for særreaksjonen. Noe mer usikkert er det ved de andre straffalternativene.

Hvorvidt strl. § 229 1. straffalternativ kan anses som en ”alvorlig voldsforbrytelse” har vært problematisert i rettspraksis. I Rt. 2003 s. 1257 hadde tiltalte utøvd uprovosert vold mot en kvinne ved gjentatte ganger å slå henne med en knyttet neve i ansikt og hoderegion, og skallet henne ned minst to ganger. Tiltalte hadde også ved en annen anledning sammen med to andre menn sparket en mann ca. ti ganger i ansikt og bryst. Spørsmålet i saken var om overtredelsen jf. strl. § 229 1. straffalternativ jf. § 232 var en ”alvorlig voldsforbrytelse” etter straffeloven § 39 c nr. 1. Høyesterett uttalte at en overtredelse av strl. § 229 første alternativ i utgangspunktet ikke ville være å anse som en alvorlig voldsforbrytelse, men at dette kunne stille seg annerledes hvis strl. § 232 kom til anvendelse. Det ville da være opp til en konkret bedømmelse om overtredelsen av strl. § 229 1. straffalternativ var å anse som en alvorlig voldsforbrytelse. I denne saken fant Høyesterett under tvil at kravet til ”alvorlig voldsforbrytelse” ikke var oppfylt.

I den tidligere nevnte avgjørelsen Rt. 2004 s. 1119 var den sentrale problemstillingen om slag med en massiv metallstang på en annen person jf. strl. § 229 1. straffalternativ jf. § 232 var å anse som en ”alvorlig voldsforbrytelse”. Høyesterett kom frem til at tiltaltes bruk av stangen som et slagvåpen medførte en så betydelig fare for liv eller helse at det forelå en ”alvorlig voldsforbrytelse” etter strl. § 39 nr. 1. Førstvoterende uttalte: ”Slag med en

---

⁵⁹ Se også NOU 1990:5 s. 84

massiv stang av jern eller metall på kroppen og særlig i og ved hodet, medfører stor fare for fornærmedes liv eller helse. Vekten av stangen gjør at små variasjoner ved tildeling av slagene kan føre til betydelig skade eller død". I en avgjørelse fra Borgarting lagmannsrett fant retten det usikkert om slag med balltre mot hode og kropp jf. strl. § 229

1. straffalternativ jf. § 232 var å anse som en "alvorlig voldsforbrytelse". Tiltalte ble likevel dømt til overføring til tvungent psykisk helsevern etter strl. § 39 nr. 2 fordi tiltalte tidligere hadde begått en alvorlig voldshandling jf. strl. § 39 nr. 1.⁶⁰

Den nedre grensen for hvilke legemsbeskadigelser som kan gi grunnlag for overføring til tvungent psykisk helsevern synes her å gå ved en konkret vurdering etter strl. § 229

1. straffalternativ hvis strl. § 232 kommer til anvendelse. Overtredelse av strl. § 229

1. straffalternativ alene synes ikke å være tilstrekkelig. Når det gjelder strl. 229

2. straffalternativ så er det antatt i teorien at overtredelse av dette alternativet sammen med § 232 kan oppfylle kravet til "alvorlig voldsforbrytelse".⁶¹ Hvordan alternativet står seg uten § 232 er mer usikkert.

Legemsfornærmelse

Det følger av Ot.prp.nr.87 (1993-1994) på side 106: "*Dersom slik følgeskade inntreffer etter en legemsfornærmelse (§ 228 andre ledd andre straffalternativ), skal det heller ikke utelukkes at overtredelsen blir møtt med en særreaksjon*".⁶² Ved legemsfornærmelse med død eller betydelig skade til følge jf. strl. § 228 2. ledd 2. straffalternativ så vil det bero på de nærmere omstendighetene rundt legemsfornærmelsen om overtredelsen oppfyller kravet til "alvorlig voldsforbrytelse".⁶³ Proposisjonen nevner ikke strl. § 228 1. ledd og strl. § 228 2. ledd 1. straffalternativ. Dette må forstås som at de ikke kan oppfylle kravet til "alvorlig voldsforbrytelse" jf. strl. § 39 nr. 1.

---

⁶⁰ LB-2004-84159

⁶¹ Matningsdal/Bratholm (2003) s. 295

⁶² Se også NOU 1990:5 s. 84

⁶³ NOU 1990:5 s. 84

Andre bestemmelser

Det følger av rundskriv fra Riksadvokaten nr. 4/2001 s. 4 og Matningsdal/Bratholms kommentarutgave til straffeloven (2003) s. 295 at også overtredelse av strl. §§ 132 a og 233 a antakeligvis kan være aktuelle bestemmelser som kan gi grunnlag for bruk av en særreaksjon. Strl. § 233 a handler om forbud mot å inngå avtaler om drap, mens strl. § 132 a handler om at man ikke skal motarbeide rettsvesenet. Etter strl. § 132 a vil det være mest aktuelt å vurdere overtredelsen som en ”alvorlig voldsforbrytelse” hvis gjerningspersonen utøver ”vold” eller ”trusler” overfor en aktør i rettsvesenet. ”Skadeverk” eller ”annen rettsstridig adferd” overfor en aktør i rettsvesenet vil trolig ikke tilfredstille alvorlighetskravet.

Det har også blitt antatt at alvorlige uaktsomme voldsforbrytelser i særskilte tilfeller kan anses for å oppfylle kravet til ”alvorlig voldsforbrytelse” jf. strl. § 39 nr. 1. Ordlyden er ikke til hinder for dette.⁶⁴ Forarbeidene til bestemmelsen er på den annen side tause. Men det følger av forarbeidene til strl. § 39c om forvaring (Ot.prp.nr.87 (1993-1994) s. 111), at uaktsomme handlinger ”...normalt heller ikke omfattes”. Det kan derfor tenkes særskilte tilfeller hvor uaktsomme overtredelser kan oppfylle kravet til ”alvorlig voldsforbrytelse”. Et eksempel kan være strl. § 239 om uaktsomt drap.

4.3.2 Alvorlig seksualforbrytelse

”Alvorlig seksualforbrytelse” vil først og fremst ta sikte på voldtekt jf. strl. § 192. Etter Ot.prp.nr.87 (1993-1994) s. 106 og NOU 1990:5 s. 84 kan overtredelse av strl. §§ 193 og 195 også være aktuelle som grunnlag for en særreaksjon. Strl. § 193 handler om seksuell omgang ved misbruk av stilling, avhengighetsforhold eller tillitsforhold og strl. § 195 handler om seksuell omgang med barn under 14 år. Forarbeidene legger opp til en konkret vurdering om disse lovbestemmelsene kan anses som en ”alvorlig seksualforbrytelse” jf. strl. § 39 nr. 1.

---

⁶⁴ Rundskriv fra Riksadvokaten nr. 4/2001 s. 4, Matningsdal/Bratholm (2003) s. 295

Det blir lagt til grunn ved rundskriv fra Riksadvokaten nr. 4/2001 s. 4 og Matningsdal/Bratholms kommentarutgave til straffeloven (2003) s. 295 at også andre seksuallovbrudd kan oppfylle alvorlighetskravet i særlige tilfeller. Dette kan for eksempel være strl. § 196 om seksuell omgang med barn under 16 år. Andre bestemmelser som kan være på grensen av hva som i særlige tilfeller kan anses som ”alvorlig seksualforbrytelse” er strl. §§ 197, 199 og 200. Strl. § 201 om blotting og annen uanstendig atferd vil trolig falle utenfor. Det samme gjelder bestemmelsene om pornografi, med mulig unntak for barnepornografi jf. strl. § 204 a.⁶⁵

4.3.3 Alvorlig frihetsberøvelse

”Alvorlig frihetsberøvelse” vil omfatte bestemmelsen om kvalifisert frihetsberøvelse etter strl. § 223, 2. ledd. Det blir nevnt i Ot.prp.nr.87 (1993-1994) s. 107 og NOU 1990:5 s. 84 at også strl. § 223, 1. ledd om vanlig frihetsberøvelse og § 222 om tvang, etter en konkret vurdering i noen tilfeller vil kunne oppfylle kravet til ”alvorlig frihetsberøvelse”, jf. strl. § 39 nr. 1.

4.3.4 Alvorlig ildspåsettelse

Ved ”alvorlig ildspåsettelse” fremgår det av Ot.prp.nr.87 (1993-1994) s. 107 og NOU 1990:5 s. 84 at det i hovedsak vil dreie seg om brudd på strl. § 148. Bestemmelsen omhandler blant annet ildspåsettelse hvor menneskeliv går tapt. Den nedre grensen ved ”alvorlig ildspåsettelse” går ved strl. § 291 jf. § 292 om grovt skadeverk. Etter forarbeidene kan denne bestemmelsen komme til anvendelse i særlige tilfeller hvor det var tilfeldigheter at en ildspåsettelse ikke førte til tap av menneskeliv.

---

⁶⁵ Jacobsen (2004) s. 92

4.3.5 Annen alvorlig forbrytelse

Strl. § 39 nr. 1 åpner også for at ”annen alvorlig forbrytelse som krenket andres liv, helse eller frihet, eller kunne utsette disse rettsgodene for fare” kan gi grunnlag for overføring til tvungent psykisk helsevern. Det tas her sikte på de såkalte allmennfarlige forbrytelsene i straffelovens kapittel 14.⁶⁶ I utgangspunktet er det et krav til at også lovbrudd i de andre forbrytelseskategoriene i § 39 nr. 1 skal ”utsette for fare eller krenke andres liv, helse eller frihet”. Men dette vil gjerne være oppfylt som følge av disse lovbruddenes karakter. Det vil derfor være mest aktuelt som et krav til de allmennfarlige forbrytelsene.⁶⁷

Forarbeidene til bestemmelsen opplyser straffebudene § 153 om livstruende forurensning, § 151a om flykapring og § 151b om datakriminalitet som eksempler på straffebud som inngår i kapitlet om allmennfarlige forbrytelser. Andre bestemmelser forarbeidene viser til er alvorlige tilfeller av ran jf. §§ 267 og 268, trusler jf. § 227 og sprenging jf. § 148.⁶⁸ I juridisk litteratur er det også antatt at alvorlige narkotikalovbrudd i enkelte tilfeller kan gi grunnlag for overføring til tvungent psykisk helsevern. Se for eksempel Jacobsen (2004) s. 95 og Matningdal/Bratholms kommentarutgave til straffeloven (2003) s. 297.

Ran

Hvor den nedre grensen går for at et ran anses for en ”annen alvorlig forbrytelse” vil bero på en konkret vurdering i forhold til ranets grovhet. I Rt. 2002 s. 1677, som gjaldt konvertering av en sikringsdom til forvaring, uttalte førstvoterende at ”... *det bør legges særlig vekt på styrken og alvoret i volds- og/eller trusselinnslaget*”. Avgjørelsen handlet om ran av en videobutikk begått av tiltalte og to andre gutter. Alle var i 17-18 års alderen. Ranerne var maskerte og to av guttene var utstyrt med kniv. Det ble imidlertid ikke utøvet vold mot personalet i videobutikken. Høyesterett la til grunn at forholdet ikke kunne betegnes som en ”alvorlig voldsforbrytelse”, men at spørsmålet var om forholdet kunne

---

⁶⁶ Ot.prp.nr.87 (1993-1994) s. 107, NOU 1990:5 s. 84

⁶⁷ Jacobsen (2004) s. 95-96

⁶⁸ Ot.prp.nr.87 (1993-1994) s. 107, NOU 1990:5 s.84

anses som ”en alvorlig forbrytelse som krenket andres liv, helse eller frihet, eller utsatte disse rettsgodene for fare”. Høyesterett fant det imidlertid unødvendig å trekke en bestemt konklusjon vedrørende dette og nøyde seg med å konstatere at det dreide seg om et grensetilfelle.

I Rt. 2005 s. 941 ble medvirkning til forsøk på grovt ran og legemsbeskadigelse med særlig farlig redskap etter en samlet vurdering ansett for å oppfylle kravet i strl. § 39 c nr. 1. At ranet ikke var fullbyrdet ble ikke tillagt nevneverdig betydning i saken. I en avgjørelse fra Agder lagmannsrett ble et ran ansett for å oppfylle kravet til ”annen alvorlig forbrytelse”. Det ble her særlig lagt vekt på ranets brutalitet. Ranet ble utført på offentlig sted og fornærmede ble uten forvarsel angrepet bakfra og slått i hodet med en batong.⁶⁹ Den nedre grensen for om ran anses for en ”annen alvorlig voldsforbrytelse” synes å gå ved en vurdering av selve voldelighetselementet. Det er mer tvilsomt om ran uten eller med lite vold kan oppfylle alvorlighetskravet jf. strl. § 39 nr. 1.

Trusler

For at en trussel kan anses som en ”annen alvorlig forbrytelse” har det blitt lagt til grunn i Ot.prp.nr.87 (1993-1994) på side 107 at det vanligvis kreves at trusselen må være alvorlig ment. Det må etter en objektiv vurdering være fare for at trusselen kan bli realisert. Men også trusler som er egnet til å fremkalle alvorlig frykt kan oppfylle alvorlighetskravet jf. strl. § 39 nr. 1.⁷⁰

I Rt. 2006 s. 1137 var spørsmålet om tre trusler fremsatt av tiltalte var å anse som en ”annen alvorlig forbrytelse” etter strl. § 39 nr. 1. Ved alle tre tilfellene dreide det seg om drapstrusler og ved et tilfelle hadde tiltalte også truet med kniv. Førstvoterende uttalte blant annet at: *”Truslene mot D måtte fremstå som høyst reelle, særlig den første trusselen, hvor A løp etter D med kniv og truet med å skjære av henne ørene”*. På bakgrunn av truslenes art

---

⁶⁹ LA-2009-89796

⁷⁰ Se også NOU 1990:5 s. 85

og omstendighetene rundt fremsettelsen av truslene konkluderte Høyesterett at kravet til ”annen alvorlig forbrytelse” i § 39s forstand var oppfylt. Det vises videre til en avgjørelse fra Borgarting lagmannsrett. Her hadde tiltalte kommet med trusler overfor en statsråd, en statssekretær og to kommunalt ansatte. Truslene dreide seg blant annet om drap og om voldtekt. Flertallet på tre dommere fant at truslene oppfylte kravet til ”annen alvorlig forbrytelse” jf. § 39 c nr. 1. Mindretallet var for så vidt enige i dette, men uttalte at truslene måtte ligge på grensen av de handlinger som kvalifiserte for forvaring etter strl. § 39 c nr. 1. Mindretallet fant det usikkert om truslene ville bli søkt realisert.⁷¹

Hvilke trusler som oppfyller kravet til ”annen alvorlig forbrytelse” vil bero på en vurdering av hva det trues om og hvor sannsynlig det er for at trusselen vil bli realisert. Å idømme overføring til tvungent psykisk helsevern vil være særlig aktuelt der det trues om en alvorlig voldsforbrytelse, alvorlig seksualforbrytelse, alvorlig frihetsberøvelse eller en alvorlig ildspåsettelse.⁷²

4.4 Gjentakelsesfare

Det andre elementet i tilleggsvilkårene for overføring til tvungent psykisk helsevern er kravet til gjentakelsesfare. Det må foreligge en fare for at lovbryteren ”på nytt vil begå en alvorlig forbrytelse som krenker eller utsetter for fare andres liv, helse eller frihet”. Dette kalles også for farekriteriet. Ved en utvidelse av anvendelsesområdet for overføring til tvungent psykisk helsevern vil det også være aktuelt å opptille et krav til gjentakelsesfare. Forskjellen fra dagens bestemmelser vil være at gjentakelsesfaren må vurderes i forhold til plagsomme handlinger og ikke i forhold til farlige handlinger. Jeg kommer nærmere tilbake til dette senere i oppgaven.

Hvilken grad av sannsynlighet det kreves for at farekriteriet anses oppfylt i dagens bestemmelse er forkjellig i de to alternativene. I strl. § 39 nr. 1 er det krav til at faren må

---

⁷¹ LB-2007-78382

⁷² Ot.prp.nr.87 (1993-1994) s. 107

være ”nærliggende”. I strl. § 39 nr. 2 oppstilles det et strengere krav til gjentakelsesfare da denne må være ”særlig nærliggende”. I følge Ot.prp.nr.87 (1993-1994) s. 108 og NOU 1990:5 s. 86 må ”nærliggende” forstås som at det foreligger en kvalifisert risiko for tilbakefall. Faren må på domstidspunktet anses for å være reell. Kravet til faregraden vil imidlertid kunne variere etter hvor grov den begåtte handlingen er og hvor alvorlige handlinger det er fare for.

Farevurderingen beror på en totalvurdering. Det fremgår av lovteksten at det ”skal legges vekt på den begåtte forbrytelsen sammenholdt særlig med lovbrüterens atferd, sykdomsutvikling og psykiske funksjonsevne”.⁷³ Selv om ordlyden sier at det ”skal” legges vekt på de opplistede momentene så er det forutsatt i forarbeidene til bestemmelsen at opplistningen ikke er uttømmende. Momentene er nærmere beskrevet i forarbeidene. Utgangspunktet for vurderingen er den ”begåtte forbrytelsen”. Arten og omfanget av handlingen vil være sentrale elementer og kan ofte gi holdepunkter for om gjerningspersonen vil begå lignende handlinger.⁷⁴ Hvis en gjerningsperson har begått flere forbrytelser av samme art så vil ofte faren for tilbakefall anses for å være større.⁷⁵ Med ”lovbrüterens atferd” siktes det både til lovbrüterens atferd før lovbruddet og etter lovbruddet. Har for eksempel gjerningspersonen en aggressiv eller voldelig atferd så kan dette være momenter for at det foreligger en gjentakelsesfare. Når det gjelder lovbrüterens ”sykdomsutvikling” så legger forarbeidene til grunn at det blant annet skal legges vekt på sykdomsbildet før lovbruddet og frem til domstidspunktet. Også sykdomsprognosen og de sakkyndiges uttalelser om sykdommens art, lovbrüterens atferd og sannsynlig fremtidig utvikling vil være av betydning. Når det gjelder momentet om ”psykisk funksjonsevne” så er dette momentet først og fremst relevant i forhold til lovbrüterer som er psykisk

---

⁷³ Str. § 39 nr.1 tredje setning

⁷⁴ Ot.prp.nr.87 (1993-1994) s. 107, NOU 1990:5 s. 85

⁷⁵ Jacobsen (2004) s. 114

utviklingshemmet. Det overlates til rettspraksis å fastlegge det nærmere innholdet i kravet om gjentakelsesfare.⁷⁶

4.5 Rettens skjønnsadgang

Overføring til tvungent psykisk helsevern er en fakultativ bestemmelse, jf. ordlyden ”kan en lovbrøyer... overføres til tvungent psykisk helsevern”. Det vil si at det i utgangspunktet er opp til retten å avgjøre om særreaksjonen skal idømmes eller ikke, selv om alle vilkårene er oppfylt. Forarbeidene til bestemmelsen skaper imidlertid noe tvil om hvor fri skjønnsadgangen til retten er. I Særreaksjonsutvalgets innstilling (NOU 1990:5) står det på side 81: *”Når grunnvilkåret er oppfylt, vil det neppe være plass for en ny skjønsmessig vurdering av om reaksjonen bør idømmes. Ordet ”kan” i innledningen til § 39 har derfor liten selvstendig betydning.*” På side 87 står det likevel: *”Selv om både de objektive og de subjektive vilkår er oppfylt, må retten foreta en selvstendig skjønsmessig vurdering av om særreaksjonen vil være påkrevet. Aslak Syse skrev i en artikkel i tidsskriftet Nytt i strafferetten: ”Ved særreaksjoner overfor utilregnelige lovbrøyer, vil den helhetsbedømming som domstolene også skal foreta (jf. ”kan ... overføres”), bare være et teoretisk utgangspunkt når en straffritatt lovbrøyer oppfyller de lovoppstilte vilkårene... Den helhetsbedømmingen som lovteksten tilsynelatende gir anvisning på, blir derfor ikke en reell vurdering i den konkrete avveiningssituasjonen overfor utilregnelige lovbrøyer...”*⁷⁷ Rettspraksis synes på den annen side å gå i retning av at det foreligger en skjønsmessig kompetanse ved rettens vurdering. I Rt. 2003 s. 1085 uttalte førstvoterende i avsnitt 23: *”Jeg går så over til en drøftelse av om det kan og bør gis dom for overføring til tvungent psykisk helsevern i denne saken”*. Det ble imidlertid ikke foretatt enn nærmere drøftelse av ”kan”-skjønnen i avgjørelsen.

Det er mer tydelig lagt til grunn at det foreligger et ”kan”-skjønn i forhold til særreaksjonen forvaring. Det skal likevel mye til for at retten ikke dømmer forvaring dersom alle

---

⁷⁶ Ot.prp.nr.87 (1993-1994) s. 108, NOU 1990:5 s. 86

⁷⁷ Syse (1997) s. 50

vilkårene er oppfylt.⁷⁸ Det blir blant annet presisert i Rt. 2002 s. 1667 at det må foreligge ”*spesielle omstendigheter*” dersom forvaring ikke skal idømmes, når vilkårene i nr. 1 er oppfylt. Kravet om spesielle omstendigheter ble nærmere utdypet i Rt. 2002 s. 1677. Ved denne avgjørelsen uttalte Høyesterett: ”*særlig når den konkrete rettsanvendelsen skaper tvil, og det dreier seg om en så ung lovbrøyer, kunne en slik skjønsmessig vurdering likevel ha en realitetsbetydning*”. En avgjørelse fra Borgarting lagmannsrett kan illustrere nærmere hva som kan anses for å være ”særlige omstendigheter”. En gutt på 16 år ble i tingretten dømt til forvaring for blant annet å ha begått grovt skadeverk ved ildspåsettelse. Tiltalte var under barnevernets omsorg og hadde tent på stua i en omsorgsbolig etter en krangel med en av de ansatte. Lagmannsretten fant at vilkårene for forvaring i utgangspunktet forelå, men valgte likevel ikke å idømme forvaring. Det ble lagt særlig vekt på den tiltaltes unge alder og at en forvaringsdom ville ramme vedkommende særlig hardt.⁷⁹

Det synes i dag å være usikkert for hvor stor skjønnsadgang retten faktisk har til å ikke idømme overføring til tvungent psykisk helsevern når alle vilkårene er til stede. Det kan stilles spørsmål om rettens skjønnsadgang ved en eventuell utvidelse av anvendelsesområdet for overføring til tvungent psykisk helsevern bør stille seg annerledes enn ved dagens bestemmelse. Etter min mening synes det å foreligge et behov for at retten burde ha en klar fastlagt skjønnsadgang ved en utvidelse av anvendelsesområdet. Dette vil bidra til å fange opp den målgruppen en utvidelse faktisk er ment å omfatte. Det vil også bidra til å forhindre uforholdsmessigheter mellom særreaksjonen og den begåtte forbrytelsen.

---

⁷⁸ Matningsdal/Bratholm (2003) s. 319

⁷⁹ LB-2006-107796

5 Hvilke vilkår bør oppstilles ved en eventuell utvidelse av anvendelsesområdet for særreaksjonen?

I Mæland-utvalgets rapport ble det foreslått tiltak man kunne møte de utilregnelige lovbrysterne i “gråsonegruppen” med. Mæland-utvalget anbefalte imidlertid departementet å gjennomføre en bredere utredning før konkrete lovforslag utformes.⁸⁰ Følgende forslag ble skissert av Mæland-utvalget i rapporten på side 214-215:

”I saker der en utilregnelig person begår særlig omfattende og plagsom kriminalitet, og det er overveiende sannsynlig at lovbruddene vil fortsette, og der virkemidler i psykisk helsevernloven har vært forsøkt uten ønsket effekt på den plagsomme atferden, kan domstolen vurdere følgende alternativer:

1)

Innleggelse på psykiatrisk institusjon for en periode på inntil to måneder der formålet er utredning, eventuell avrusning, behandling og stabilisering. Vurdering av utskrivning skjer på ordinært faglig grunnlag, men med det vilkår at det blir etablert en plan for poliklinisk/ambulant oppfølging. I tråd med prinsippene for Individuell plan, jf. pasientrettighetsloven og psykisk helsevernloven, skal koordineringsansvaret være tydelig avklart, og alle instanser som er nødvendige for å gi personen sammensatte og koordinerte tjenester, skal delta i en ansvargruppe. Eksempler på deltakere er den kommunale helse- og sosialtjeneste, rusomsorg, psykiatri og andre instanser som, basert på individuelle behov, er nødvendige for å sikre et godt nettverk rundt den enkelte. Friomsorgen (kriminalomsorgen i frihet) er obligatorisk deltaker.

Det kan besluttes særlige vilkår for oppfølgingen, for eksempel pålegg om ruskontroll og oppfølging av medikasjon, og friomsorgen skal ha fullmakter til å følge opp slike vilkår i samarbeid med berørt faginstans.

---

⁸⁰ Mæland-utvalgets rapport (2008) s. 216

2)

Direkte etablering av en nettverksgruppe med koordinator og plan som beskrevet ovenfor. Dersom den utilregnelige er godt kjent med den psykiatriske spesialisthelsetjenesten og en innleggelse ikke vurderes som påkrevd ut fra behov for utredning eller avrusning, og behandlingstiltakene kan iverksettes utenfor en døgninstitusjon, kan ambulant eller poliklinisk oppfølging, koordinert av en slik nettverksgruppe, vurderes å være et riktig/tilstrekkelig virkemiddel”.

I Justis- og politidepartementets høringsnotat ble det skissert hvordan departementet kunne tenke seg at en utvidelse av bestemmelsen kunne se ut. Denne er noe forskjellig fra Mæland-utvalgets skisse og tar utgangspunkt i den eksisterende bestemmelsen om overføring til tvungent psykisk helsevern i straffeloven § 39. Justis- og politidepartementet kunne tenke seg en mulig utvidelse av anvendelsesområdet i form av et tredje alternativ til bestemmelsen:

*”3. Lovbryteren har begått flere forbrytelser av særlig samfunnsskadelig eller plagsom art. I tillegg må faren for tilbakefall til nye forbrytelser av samme art antas å være særlig nærliggende. Overføring til tvungent psykisk helsevern kan bare idømmes når andre tiltak har vist seg åpenbart uhensiktsmessige”.*⁸¹

Selv om Justis- og politidepartementets forslag i høringsnotatet arter seg noe forskjellig fra skissen i rapporten til Mæland-utvalget så er det noen vilkår som begge utkastene tar utgangspunktet i. Disse vilkårene er:

- Det må være begått særlig omfattende og plagsom kriminalitet
- Det må foreligge gjentakelsesfare
- Andre tiltak må være forsøkt uten effekt

---

⁸¹ Justis- og politidepartementets høringsnotat (desember 2008) s. 12

I det følgende skal jeg se nærmere på disse vilkårene. Det må imidlertid presiseres at dette er vilkår jeg har utledet av Mæland-utvalgets rapport og Justis- og politidepartementets høringsnotat. Det foreligger ikke et konkret lovforslag om en utvidelse av anvendelsesområdet til særreaksjonen.

5.1 Særlig omfattende og plagsom kriminalitet

Justis- og politidepartementet benytter betegnelsen ”forbrytelser av særlig samfunnsskadelig eller plagsom art”.⁸² Mens Mæland-utvalget uttrykker det som ”særlig omfattende og plagsom kriminalitet”.⁸³ En utvidelse av anvendelsesområdet for særreaksjonen vil i motsetning til dagens bestemmelse, som bare tar sikte på forbrytelser som krenker fysiske personer, omfatte de fleste typer av forbrytelser. Det vil si at også lovbrudd som for eksempel krenker dyr, offentlige interesser eller forstyrrer den generelle ro og orden kan omfattes. Dette kommer best til uttrykk ved Justis- og politidepartementets forslag ved begrepet ”samfunnsskadelig”.

Hva som vil være plagsom eller samfunnsskadelig kriminalitet synes å bli opp til retten å vurdere etter en konkret vurdering i hvert enkelt tilfelle. Det må for det første dreie seg om lovovertridelser av et visst omfang. I skissen til Mæland-utvalget benyttes uttrykket ”omfattende”, mens det i høringsnotatet står at lovbrøyteren må ha begått ”flere” forbrytelser.⁸⁴ Sykehuset Buskerud uttaler i sin høringsuttalelse at *”det må komme klart frem at det dreier seg om et lengerevarig, og ikke et forbigående atferdsmønster”*.⁸⁵

Hva som bør regnes for flere lovbrudd vil kunne reise særlige spørsmål i det tilfelle lovbruddene er begått samtidig eller i nær tidsmessig sammenheng. En tilsvarende

---

⁸² Justis- og politidepartementets høringsnotat (desember 2008) s. 12

⁸³ Mæland-utvalgets rapport (2008) s. 214

⁸⁴ Mæland-utvalgets rapport (2008) s. 214 og Justis- og politidepartementets høringsnotat (desember 2008) s. 12

⁸⁵ Høringsuttalelse fra Sykehuset Buskerud, 23.02.09, s. 2

problemstilling finnes i strafferetten i tilknytning til strl. § 62. Her er gjerne spørsmålet om flere straffbare forhold skal betraktes som en sammenhengende forbrytelse eller som flere forbrytelser i realkonkurrens. Rettspraksis har utformet noen retningslinjer for denne vurderingen. I Rt. 1994 s. 203 uttalte Høyesterett: *”Spørsmålet om man står overfor ett forsatt straffbart forhold eller enkeltstående lovovertrædelser, beror på en helhetsvurdering, der sammenhengen i tid, tilknytning til samme sted og et eventuelt felles forsett er momenter av betydning”*. Jeg vil anta at momentene om sammenheng i tid og tilknytning til samme sted også vil kunne ha relevans i en vurdering om hva som er ett eller flere lovbrudd ved en eventuell utvidelse av anvendelsesområdet for særreaksjonen. Justis- og politidepartementet uttaler i høringsnotatet på s. 12: *”Et krav om flere lovbrudd innebærer at minst to lovbrudd må være begått, men det kan stilles spørsmål om det ikke også bør kreves at det har gått noe tid mellom lovbruddene. Helt kortvarig plagsom atferd, f.eks. i løpet av en dag, bør ikke omfattes av bestemmelsen”*. I forbindelse med strl. § 62 så har for eksempel langvarig og omfattende helerivirksomhet blitt ansett for en sammenhengende forbrytelse, jf. Rt. 1993 s. 1009. I denne saken ble det bedrevet kriminell virksomhet sammenhengende og i det vesentlige på samme sted. Høyesterett uttalte: *”Det ville være en praktisk umulighet å behandle hvert enkelt erverv eller hvert enkelt tilfelle av forvaring for seg”*. Hvorvidt vilkåret om omfattende kriminalitet ved en eventuell utvidelse av anvendelsesområdet hadde vært oppfylt i denne konkrete saken er usikkert. Etter min oppfatning vil langvarig og omfattende helerivirksomhet som det her var tale om, sannsynligvis oppfylle kravet til omfattende kriminalitet ved en eventuell utvidelse av anvendelsesområdet for overføring til tvungent psykisk helsevern. Vurderingen av hva som bør regnes som ett eller flere lovbrudd synes derfor å kunne stille seg noe annerledes enn ved vurderingen etter strl. § 62.

Hvor omfattende lovovertrædelserne må være synes å ha en sammenheng med hva slags lovbrudd det dreier seg om. Som et eksempel kan det tenkes at det ikke stilles like store krav til omfanget når det gjelder overtrædelser av strl. § 229 1. straffalternativ (legemsbeskadigelse), sammenlignet med overtrædelser av strl. § 350 a (utilbørlig atferd). Nordland statsadvokatembeter uttaler i sin høringsuttalelse: *”Det bør neppe opereres med*

*et vilkår om kvalifisert overtredelse av disse bestemmelsene, men vilkåret bør i stedet tolkes i lys av kravet om "gjentatte" lovbrudd".*⁸⁶ Forståelsen Nordland statsadvokatembeter legger til grunn synes å være hensiktsmessig. Jeg vil anta at dersom lovbruddene er svært plagsomme så burde det oppstilles et mindre krav til omfanget av lovovertredselsene. Og motsatt, så burde kravet til omfanget gjenspeile seg i hvor plagsomme lovbruddene er. Hvor den konkrete grensen bør trekkes vil kunne bli opp til retten å avgjøre.

Det synes å være mange og ulike typer av lovbestemmelser som vil kunne gi grunnlag for en særeaksjon ved en eventuell utvidelse av anvendelsesområdet. I materialet fra 2002-2004 og 2004-2006, om hvilke lovbrudd de utilregnelige lovbrøtterne i "gråsonegruppen" hadde begått, ble det blant annet nevnt legemsbeskadigelse, trusler, ran, tyveri, legemsfornærmelse, vold mot offentlig tjenestemann, narkotikaforbrytelser, skadeverk og bedrageri.⁸⁷ En eventuell utvidelse av anvendelsesområdet kan som tidligere nevnt omfatte de lovbruddene som ikke oppfyller vilkårene i strl. § 39 nr. 1 eller nr. 2. Dette kan for eksempel være legemsfornærmelse jf. § 228, mindre alvorlige tilfeller av legemsbeskadigelser jf. § 229, mindre alvorlige tilfeller av ran jf. §§ 267 og 268 og trusler jf. § 227. For en nærmere vurdering av disse bestemmelsene viser jeg til punkt 4.3.

Nordland statsadvokatembeter gir i sin høringsuttalelse eksempler på hvilke lovbrudd de antar en utvidelse av anvendelsesområdet typisk vil kunne omfatte. Dette er strl. § 350 utilbørlig atferd, § 390 a skremmende, plagsom og hensynsløs atferd, § 326 forulemping av offentlig tjenestemann, § 391a naskeri, og mindre seksuelle krenkelser i kapittel 19 som for eksempel blotting.⁸⁸ De fleste typene av vinningsforbrytelser kan også tenkes å være aktuelle. Dette gjelder særlig siden de utilregnelige lovbrøtterne i "gråsonegruppen" ofte trenger penger til å finansiere rusmisbruket sitt. Slike forbrytelser kan for eksempel være tyveri jf. strl. §§ 257 og 258, underslag jf. §§ 255 og 256 og heleri jf. § 317.

---

⁸⁶ Høringsuttalelse fra Nordland statsadvokatembeter, 15.04.2009, s. 2

⁸⁷ Hartvig (2008) s. 8 (vedlegg 8)

⁸⁸ Høringsuttalelse fra Nordland statsadvokatembeter, 15.04.09, s. 2

På bakgrunn av det ovennevnte, synes det naturlig at også andre bestemmelser kan omfattes av en utvidelse av anvendelsesområdet for særreaksjonen. Dette kan for eksempel være §127 vold mot offentlig tjenestemann, § 128 trusler mot offentlig tjenestemann, §§ 135 og 135a forbrytelser mot den alminnelige fred og orden, § 162 narkotikaforbrytelser, §§ 246 og 247 æreskrenkelser og §§ 291 og 292 om skadeverk.

Justis- og politidepartementet og Mæland-utvalget har i sine forslag ikke foreslått en opplisting av de aktuelle lovbestemmelsene i en eventuell lovtekst. Justis- og politidepartementet skriver i høringsnotatet på side 12: *”Det bør antakeligvis ikke stilles krav om bestemte typer av lovbrudd, men et krav til ”særlig” samfunnsskadelig eller plagsom atferd markerer at skadelig eller plagsom atferd i alminnelighet ikke faller inn under bestemmelsen”*. Det vil være i samsvar med strl. § 39 å utarbeide nærmere retningslinjer i forarbeidene for hvilke lovbrudd som vil omfattes av en eventuell utvidelse av anvendelsesområdet. Dette kan på den annen side vise seg å være mindre praktisk fordi det er lovbestemmelsene sammen med omfanget av lovovertredselsene som vil være avgjørende for om kravet til plagsom kriminalitet er oppfylt.

Det er forutsatt at dagens bestemmelse om overføring til tvungent psykisk helsevern er ment å omfatte en liten gruppe av utilregnelige lovbrytere. Riksadvokaten mener det er viktig å beholde dette utgangspunktet. I høringsuttalelsen uttaler de: *”Det er viktig at anvendelsesområdet ikke blir for vidt i praksis og det bør presiseres i forarbeidene at vilkårene er ment å være strenge og at bare et lite antall personer er ment omfattet”*.⁸⁹

Det fremgår av høringsuttalelsen til Den rettsmedisinske kommisjon at de ikke synes det kommer klart nok frem av forslagene hvilke lovbrudd en eventuell utvidelse vil ta utgangspunkt i. De uttaler på side 3 i høringsuttalelsen: *”Dersom dette ikke defineres*

---

⁸⁹ Høringsuttalelse fra Riksadvokaten, 15.04.09, s. 3

nærmere og snevert, vil vi etter hvert kunne få en stor mengde særreaksjonsdømte, slik erfaringene fra Danmark har vist”.

I Danmark har rundt 2000 personer blitt dømt til en særreaksjon i løpet av de siste fire årene.⁹⁰ Norsk rett henter ofte impulser fra utenlandsk rett, særlig hvis det er regler man ønsker å etterligne. Dansk rett står ofte i en særstilling på grunn av dens nære slektskap med norsk rett.⁹¹ Det er det blandede prinsipp som er utgangspunktet ved utilregnelighetsvurderingen i dansk rett. Det vil si at foruten det norske utgangspunktet om at gjerningspersonen må ha blitt funnet utilregnelig ut fra rettspsykiatriske vurderinger, så må det også foreligge en årsaksammenheng mellom den psykiske lidelsen og den kriminelle handlingen. På tross av dette utgangspunktet blir det sjelden avsagt rene frifinnelsesdommer i Danmark. De utilregnelige blir i stedet dømt til en særreaksjon i henhold til dansk straffelov § 68.⁹² Av denne bestemmelsen følger det:

”Hvis en tiltalt frifindes for straf i medfør af § 16, kan retten træffe bestemmelse om anvendelse af andre foranstaltninger, der findes formålstjenelig for forebygge yderligere lovovertrædelser...”

Til forskjell fra norsk rett, oppstiller den danske bestemmelsen ikke et krav til at den utilregnelige må ha begått en alvorlig forbrytelse. Det sentrale i vurderingen er om en særreaksjon vil være ”formålstjenelig” for å hindre nye lovbrudd. Problematikken rundt “gråsonegruppen” oppstår derfor ikke i dansk rett. Selve reaksjonen kan bestå av vidt forskjellige tiltak som for eksempel opphold på psykiatrisk sykehus eller institusjon, ambulant behandling eller annen pleie eller omsorg. Retten har en skjønnsmessig adgang til

---

⁹⁰ Mæland-utvalgets rapport (2008) s. 210

⁹¹ Eckhoff (2000) s. 284

⁹² Mæland-utvalgets rapport (2008) s. 210

å bestemme hva slags tiltak som burde idømmes og en skjønnsmessig adgang til å ikke idømme særreaksjonen.⁹³

Et vilkår om særlig omfattende og plagsom kriminalitet kan ved en eventuell utvidelse av anvendelsesområdet reise mange vurderingsspmå. Det må antas at noen av disse spmålene vil best kunne løses gjennom fremtidig rettspraksis.

5.2 Gjentakelsesfare

Et annet vilkår som kan være aktuelt å oppstille ved en eventuell utvidelse av anvendelsesområdet er et krav til gjentakelsesfare. Mæland-utvalget beskriver dette som at det bør være ”overveiende sannsynlig at lovbruddene vil fortsette”.⁹⁴ Justis- og politidepartementet har valgt en annen ordlyd med at ”faren for tilbakefall til nye forbrytelser av samme art antas å være særlig nærliggende”.⁹⁵

Nordland statsadvokatembeter uttaler i sin høringsuttalelse: *”Kravet om ”særlig gjentakelsesfare” er hensiktsmessig og vil i utgangspunktet kunne fange opp personene som er i målgruppen for bestemmelsen. Enkelte av personene i målgruppen har en forholdsvis omfattende kriminell historikk og fravær av omstendigheter som tilsier at denne adferd skulle endre seg, vil normalt lede til at vilkåret anses oppfylt”*.⁹⁶ De utilregnelige lovbrysterne i “gråsonegruppen” kjennetegnes blant annet med at de ofte har mange domfellelser bak seg. I materialet som ble innhentet av Mæland-utvalget om de utilregnelige lovbrysterne som ikke oppfylte vilkårene for overføring til tvungent psykisk helsevern i perioden 2004-2006 så hadde hele 91 % av personene domfellelser, bøteleggelser eller begge deler bak seg. De tidligere lovbruddene var jevnt over av samme

---

⁹³ Ot.prp.nr.87 (1993-1994) s. 15

⁹⁴ Mæland-utvalgets rapport (2008) s. 214

⁹⁵ Justis- og politidepartementets høringsnotat (desember 2008), s. 12

⁹⁶ Høringsuttalelse fra Nordland statsadvokatembeter, 15.04.09, s. 2

art som den nåværende siktelsen undersøkelsen tok utgangspunktet i.⁹⁷ Tidligere i oppgaven har jeg gitt noen eksempler fra rettspraksis om utilregnelige lovbrøyttere som har hatt mange lovbrudd bak seg. Se for eksempel Rt. 1994 s. 1410 hvor den utilregnelige lovbrøytteren hadde 23 domfellelser bak seg.

Både Mæland-utvalget og Justis- og politidepartementet forstår det som at gjentakelsesfaren bør dreie seg om samme type av lovbrudd som allerede er begått. Når det gjelder hvilken grad av sannsynlighet som bør kreves, legger både Mæland-utvalget og Justis- og politidepartementet opp til et relativt strengt sannsynlighetskrav. Etter departementets forslag bør gjentakelsesfaren være ”særlig nærliggende”. Dette er den samme ordlyden som benyttes i strl. § 39 nr. 2.

Etter strl. § 39 nr. 1 og nr. 2 er vurderingstemaet gjentakelsesfaren for nye alvorlige lovbrudd. Temaet for vurderingen vil ved en eventuell utvidelse av anvendelsesområdet være faren for nye plagsomme lovbrudd. Det kan derfor tenkes at faremomentene som oppstilles i strl. § 39 nr. 1 ikke vil passe like bra. Dette kan særlig gjelde momentet om den ”begåtte forbrytelsen”, som er selve utgangspunktet for vurderingen. Ved en utvidelse av anvendelsesområdet vil det for det første ikke dreie seg om ett lovbrudd, men om lovbrudd av et visst omfang. Det vil for det andre også dreie seg om lovbrudd av mindre alvorlig karakter. Etter dette kan det legges til grunn at utgangspunktet for farevurderingen ved en utvidelse av anvendelsesområdet vil kunne stille seg noe annerledes.

En særlig problemstilling som kan oppstilles er forholdet til de sakkyndige. På 1970-tallet ble det reist mye kritikk mot psykiatere og domstolers evne til å forutse fremtidig farlighet i enkeltsaker. I dag finnes det bedre metoder for å vurdere risikoen, men det vil alltid være usikkerhetsmomenter. De sakkyndige benytter i dag kalkulerte modeller for å kartlegge gjentakelsesfaren for farlige handlinger. Modellene beskriver blant annet grader av statistisk risiko. De statistiske risikovurderingene må imidlertid alltid suppleres med klinisk

---

⁹⁷ Hartvig (2008) s. 8 (vedlegg 8)

kunnskap om den enkelte lovbrøyer.⁹⁸ Å vurdere gjentakelsesfaren for plagsomme handlinger synes å kunne bli en annen vurdering enn for farlige handlinger. Det er mulig modellene de sakkyndige benytter ikke vil passe like bra. Det kan også stilles spørsmål om man i det hele tatt trenger sakkyndige til å vurdere gjentakelsesfaren for plagsomme handlinger. Det kan tenkes at retten kan være like kompetente til å vurdere gjentakelsesfaren for plagsomme handlinger som de sakkyndige.

Et vilkår om gjentakelsesfare synes altså å kunne fordre noen problemer vedrørende selve fremgangsmåten ved vurderingen av gjentakelsesfaren for plagsomme handlinger. Det synes likevel å være nødvendig med en slik vurdering, blant annet for å markere at det ligger et vernehensyn bak en eventuell utvidelse av anvendelsesområdet for særreaksjonen. Foreligger det ikke et krav til gjentakelsesfare vil det ikke være et behov for å verne samfunnet mot den plagsomme kriminaliteten.

5.3 Andre tiltak må ha vært forsøkt uten effekt

Et siste vilkår som kan tenkes oppstilt ved en eventuell utvidelse av anvendelsesområdet for overføring til tvungent psykisk helsevern er at andre tiltak må være forsøkt uten effekt. Justis- og politidepartementet har i høringsnotatet beskrevet det som: ”Overføring til tvungent psykisk helsevern kan bare idømmes når andre tiltak har vist seg åpenbart u hensiktsmessig”.⁹⁹ Mæland-utvalget har foreslått at det bør stilles krav til at: ”...virkemidler i psykisk helsevernlov har vært forsøkt uten ønsket effekt på den plagsomme handlingen”.¹⁰⁰ Vilkåret er et utslag av prinsippet om minste inngrep. Det er et av de mest sentrale prinsippene i det tvungne psykiske helsevernet og tar sikte på å beskytte de svake i samfunnet mot overgrep fra myndighetene. Prinsippet går ut på at det minst inngripende tiltaket skal velges.¹⁰¹

---

⁹⁸ Den rettsmedisinske kommisjon ved Rosenqvist s. 33-35 (vedlegg 7)

⁹⁹ Justis- og politidepartementets høringsnotat (desember 2008), s. 12

¹⁰⁰ Mæland-utvalgets rapport (2008) s. 214

¹⁰¹ Syse (2004) s. 131

Hva slags tiltak som bør være utprøvd kan for eksempel være tiltak innenfor det psykiske helsevernet. Mæland-utvalget tar utgangspunkt i at det bare er virkemidler etter psykisk helsevernlov som bør være utprøvd. Det kan imidlertid tenkes andre tiltak som kan være like egnet for å møte den utilregneliges behov, som for eksempel tiltak innenfor spesialisthelsetjenesten eller kriminalomsorgen.

De fleste i “gråsonegruppen” har vært inn og ut av det psykiske helsevernet uten at det har spilt nevneverdig stor rolle for den enkelte. Det finnes forskjellige årsaker til dette. Mæland-utvalget har i rapporten på side 209 beskrevet de utilregnelig lovbrøtterne som ikke oppfyller vilkårene for overføring til tvungent psykisk helsevern på følgende måte:

”...en gruppe som har svært lav egen motivasjon for behandling, de ruser seg, vil ikke ta foreskrevne medikamenter, møter ikke til polikliniske timer og er kanskje heller ikke å finne ved forsøk på ambulant oppfølging. Selv om psykisk helsevern kjenner dem, er det begrenset hvilke virkemidler man har for å etablere en tilstrekkelig stabil behandlingsrelasjon over tid. Ved vurdering av innleggelse, der frivillighet i de fleste tilfeller er lite realistisk, må psykisk helsevernlovens kriterier legges til grunn. Lovens vilkår for tilbakeholdelse er en forutsetning for å opprettholde tvungen innleggelse over lengre tid. Disse pasientene blir ofte utskrevet fordi vedtaksansvarlig eller kontrollkommisjonen, eller eventuelt retten, ikke lenger anser at ”forverringskriteriet”, som innebærer at pasienten ”i meget nær fremtid får sin tilstand vesentlig forverret”, er oppfylt”.

På bakgrunn av ovennevnte er det nærliggende å anta at vilkåret om at andre tiltak må ha vært forsøkt uten effekt som oftest vil være oppfylt for de fleste i “gråsonegruppen”.

6 Andre mulige tiltak

Det er ikke bare en utvidelse av anvendelsesområdet for overføring til tvungent psykisk helsevern som kan være aktuelle tiltak for å møte de utilregnelige lovbryterne i “gråsonegruppen”. I rapporten til Mæland-utvalget er det nevnt to andre mulige tiltak, foruten en utvidelse av anvendelsesområdet for overføring til tvungent psykisk helsevern. Disse tiltakene er å forlate det nåværende medisinske prinsipp, og å innføre et ”plagsomkriterium” i lov om psykisk helsevern.¹⁰² I det følgende skal jeg se nærmere på de to tiltakene, men det vil ikke bli foretatt en fullstendig vurdering av disse. Hensikten er å vise at det kan foreligge andre muligheter for å møte de utilregnelige lovbryterne i “gråsonegruppen”. Men hvis alternativene blir vurdert som gode, kan det tenkes å ha relevans som argumenter mot en eventuell utvidelse av anvendelsesområdet for overføring til tvungent psykisk helsevern.

6.1 Forlate det medisinske prinsipp

Det medisinske prinsipp går ut på at når den sakkyndige ut fra rettspsykiatriske undersøkelser mener at straffelovens begrep ”psykose” eller ”bevisstløs” er oppfylt så er den strafferettslige utilregneligheten gitt. Det stilles ikke krav til årsakssammenheng mellom den straffbare handlingen og den psykiske lidelsen.¹⁰³ I Norge har vi basert oss på det medisinske prinsipp (også kalt det biologiske prinsipp), siden 1929.¹⁰⁴ Det medisinske prinsipp kommer til anvendelse i vurderingen om en gjerningsperson anses for å være utilregnelig på handlingstiden eller ikke. I Ot.prp.nr.87 (1993-1994) s. 27 blir det medisinske prinsipp blant annet begrunnet med: *”...at man vanskelig kan få tilstrekkelig sikkerhet i den enkelte saken for at det ikke er noen årsakssammenheng mellom en kriminell handling og en alvorlig psykisk avvikstilstand”*. Det medisinske prinsipp har også

---

¹⁰² Mæland-utvalgets rapport (2008) s. 207-208

¹⁰³ Andenæs (2005) s. 305

¹⁰⁴ Høyesteren (2008) s. 10

blitt begrunnet med at en psykose påvirker så store deler av personligheten til en person at man nærmest automatisk kan forutsette en årsakssammenheng.¹⁰⁵

Det har ikke vært et tema for høringsrunden om man bør forlate det medisinske prinsipp. Noen av høringsinstansene har likevel valgt å gi enkelte bemerkninger om dette. Oslo politidistrikt og Politijuristene ville i sine høringsuttalelser tydelig markere at de ønsker seg bort fra det medisinske prinsipp.¹⁰⁶ Hvorvidt det medisinske prinsipp bør forlates er også diskutert i litteraturen. Hovedinnvendingen går ut på at det kan være usikkert om en psykose griper like forstyrrende inn på alle områder av sjelelivet og enhver handling den syke foretar seg. I noen tilfeller kan det være lite sannsynlig at det foreligger en sammenheng mellom psykosen og den straffbare handlingen.¹⁰⁷ Dette kan, som tidligere nevnt, føre til at noen utilregnelige personer bevisst begår lovbrudd fordi de vet at de vil bli funnet utilregnelige på grunn av psykiske lidelser. Oslo politidistrikt uttaler: *”Det vekker anstøt at personer som ikke bare vet hva de gjør, men som ved nitidig planlegging og nøye overveielse gjennomfører straffbare handlinger, skal slippe unna enten uten reaksjon eller i beste fall med behandling...”*¹⁰⁸

Dersom vi skulle forlate det medisinske prinsipp finnes det to andre prinsipp andre land har tatt utgangspunkt i. Dette er det psykologiske prinsipp og det blandede prinsipp. Ved det psykologiske prinsipp må det foreligge en årsakssammenheng mellom handlingen og sinnslidelsen. Det må blant annet vurderes hvorvidt personen har hatt en forståelse av hva han har gjort. Det blandede prinsipp tar utgangspunkt i både det medisinske og det psykologiske prinsipp.¹⁰⁹ Som tidligere nevnt bygger dansk rett på dette prinsippet.

---

¹⁰⁵ Høringsuttalelse fra Oslo politidistrikt, 10.03.09, s. 6

¹⁰⁶ Høringsuttalelse fra Oslo politidistrikt, 10.03.09, s. 6 og høringsuttalelse fra Politijuristene, 03.02.09, s. 6

¹⁰⁷ Andenæs (2005) s. 305

¹⁰⁸ Høringsuttalelse fra Oslo politidistrikt, 10.03.09, s. 6

¹⁰⁹ Ot.prp.nr.87 (1993-1994) s. 26

Å forlate det medisinske prinsipp til fordel for det psykologiske eller det blandede prinsipp synes å medføre strengere krav til utilregnelighetsvurderingen. Dette kan føre til at færre personer vil bli funnet utilregnelig på handlingstiden. Dette kan igjen føre til at færre utilregnelige havner i "gråsonegruppen". Man vil også trolig fange opp de kriminelle som i dag utnytter systemet ved å planlegge lovbrudd. Det er imidlertid mange hensyn som taler mot en endring av det medisinske prinsipp. Hensyn som Særreaksjonsutvalget la vekt på i NOU 1990:5 s. 46-47, ved spørsmålet om det burde innføre et kausalitetskrav, var at det vanskelig kunne oppnås tilstrekkelig sikkerhet for at det ikke er årsakssammenheng mellom lovbruddet og sinnslidelsen. Det vil også føre til vanskelige bevissspørsmål og kunne bidra til å komplisere rettsprosessen ytterligere.

6.2 Innføre et "plagsom-kriterium" i lov om psykisk helsevern

Det andre tiltaket Mæland-utvalget nevnte som et alternativ til en eventuell utvidelse av anvendelsesområdet for overføring til tvungent psykisk helsevern er å innføre et "plagsom-kriterium" i lov om psykisk helsevern. Mæland-utvalget antok at det kunne innføres et nytt punkt c i forbindelse med phlsvl. § 3-3 nr. 3, med utformingen: "utøver vedvarende og omfattende plagsom, men ikke farlig kriminalitet". Det vil si at foruten forverringsalternativet (punkt a) og farekriteriet (punkt b) så kunne det oppstilles et nytt alternativ tilpasset de utilregnelige i "gråsonegruppen".¹¹⁰ Avdelingsoverlege Karl Henrik Melle ved Regional sikkerhetsavdeling St. Olavs Hospital har i vedlegg til Mæland-utvalgets rapport også gitt noen innspill for hvordan et sivilrettslig alternativ kan se ut. Han forslår at det innføres en helt ny bestemmelse i lov om psykisk helsevern som et alternativ til phlsvl. § 3-3. Forskjellen fra et strafferettslig alternativ vil hovedsakelig kunne være at det er helsevesenet som vil ha det formelle ansvaret for gjennomføringen av reaksjonen. I tillegg vil etterprøving og kontroll skje overfor Kontrollkommisjonen og ikke retten.¹¹¹

---

¹¹⁰ Mæland-utvalgets rapport (2008) s. 208

¹¹¹ Melle (2008) s. 1-4 (vedlegg 8)

Flere av høringsinstansene mener at tiltak innenfor det psykiske helsevernet er det beste alternativet for å møte de utilregnelige lovbrysterne i “gråsonegruppen”. Politiets sikkerhetstjeneste synes det er mest formålstjenlig å innføre et ”plagsom-kriterium” i lov om psykisk helsevern. De mener at personene i “gråsonegruppen” trenger adekvat behandling og ikke stadig kontakt med politiet.¹¹² Regional sikkerhetsavdeling Helse Sør-Øst mener også at det beste forslaget er en utvidelse i forhold til lov om psykisk helsevern. De uttrykker likevel noen betenkeligheter med at helsevesenet vil kunne få hele ansvaret for oppfølgingen av de utilregnelige i “gråsonegruppen” og ønsker et nærmere samarbeid med kriminalomsorgen/friomsorgen.¹¹³ Helsedirektoratet er på den annen side den høringsinstansen som klart går i mot et ”plagsom-kriterium” i lov om psykisk helsevern. De uttaler i høringsuttalelsen på s. 3: ”...å åpne for bruk av tvungent psykisk helsevern overfor kriminelle som ikke oppfyller vilkårene for dette i phvl. kapittel 3, vil føre til økt bruk av tvang innen psykisk helsevern, stikk i strid med Helsedirektoratets uttalte målsetning om å redusere bruken av tvang innen det psykiske helsevesenet”.

Som tidligere nevnt ble problemstillingen vedrørende de utilregnelige lovbrysterne som ikke oppfyller vilkårene for overføring til tvungent psykisk helsevern diskutert i forarbeidene til den nye straffeloven. I Ot.prp.nr.90 (2003-2004) på side 337 vises det blant annet til noe av den brevvekslingen som fant sted mellom Justisdepartementet og Helsedepartementet. Justisdepartementet sendte brev til Helsedepartementet 16. april 2002 med spørsmål om det kunne gjøres endringer i psykisk helsevernloven for å sikre at psykotiske lovbryster som begår klart samfunnsskadelig aktivitet, kan tas hånd om av det psykiske helsevernet. Helsedepartementet svarte i brev 18. september 2002 at departementet vanskelig kunne se hvordan terskelen for tvangsinnleggelse i det psykiske helsevern kunne senkes uten å at det ville komme i konflikt med sentrale menneskerettsdokumenter. Om dette uttalte Justisdepartementet: ”For sin del antar Justisdepartementet at det kan være et visst rom for å gjøre endringer i psykisk helsevernloven for å åpne for tvangsinnleggelser av

---

¹¹² Høringsuttalelse fra Politiets sikkerhetstjeneste, 15.04.09

¹¹³ Høringsuttalelse fra Regional sikkerhetsavdeling Helse Sør-Øst, 16.03.09, s. 5-6

utilregnelige lovbrøtere som begår klart samfunnsskadelig kriminalitet. Men det kan være usikkert hvor stort rom det er. Det er Europarådets rekommendasjon Rec(1983)2 som begrenser muligheten til å utvide hjemmelen for å tvangsinnlegge på administrativt grunnlag”.

Siden 1983 har rekommendasjonen blitt videreutviklet. Det er nå Europarådets rekommendasjon fra 2004, om beskyttelse av menneskerettigheter og verdighet til personer med psykisk sykdom, som gjelder. Rekommendasjonen tar særlig sikte på å beskytte pasienter som er underlagt tvangsbehandling.¹¹⁴ Rekommendasjonen har status som en anbefaling og gir i utgangspunktet ingen rettslige forpliktelser for norske myndigheter. Innholdet kan heller ikke håndheves av domstolene.¹¹⁵ Den gir en anbefaling med hensyn til utformingen av nye bestemmelser om tvungent psykisk helsevern og har derfor rettskildemessig betydning.¹¹⁶

Da phlv. § 3-3 ble endret ved endringslov av 30. juni 2006 nr. 45 så ble dette gjort i samsvar med rekommendasjonens anbefalinger.¹¹⁷ En eventuell utvidelse av tvangsbestemmelsene, ved å innføre et ”plagsom-kriterium”, må også tilstrebes å være i overensstemmelse med Europarådets rekommendasjon. Det synes likevel å være noe tvilsomt om lov om psykisk helsevern kan gi en tilstrekkelig hjemmel for å fange opp de utilregnelige lovbrøterne i “gråsonegruppen”.

---

¹¹⁴ Ot.prp.nr.65 (2005-2006) s. 15-16

¹¹⁵ Kjørstad (2005) s. 401

¹¹⁶ Ot.prp.nr.65 (2005-2006) s. 15, Kjørstad (2005) s. 401

¹¹⁷ Ot.prp.nr.65 (2005-2006) s. 16

7 Forholdet til noen menneskerettigheter og generelle prinsipper

Ved en utvidelse av anvendelsesområdet for overføring til tvungent psykisk helsevern må Norges folkerettslige forpliktelser tas i betraktning. Jeg skal her se nærmere på noen sentrale menneskerettigheter og andre rettsprinsipper som lovgiver bør forholde seg til ved en eventuell utvidelse av anvendelsesområdet for særreaksjonen. Norge ratifiserte Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) i 1953. Ved lov av 21. mai 1999 nr. 11 ble EMK inkorporert i norsk lov og fikk forrang overfor annen lovgivning ved motstrid.¹¹⁸ Det er flere menneskerettigheter som er sentrale i forbindelse med overføring til tvungent psykisk helsevern. En av de mest sentrale bestemmelsene er EMK art. 5 nr. 4. Jeg kommer nærmere tilbake til denne bestemmelsen i kapittel 8.

Et av de mest grunnleggende rettsprinsippene i norsk rett er legalitetsprinsippet. Prinsippet går ut på at inngrep i borgernes rettsfære krever et rettslig grunnlag. I Grunnloven § 96 står det: ”Ingen kan dømmes uden efter Lov”. Her blir legalitetsprinsippet slått fast i strafferetten.¹¹⁹ Et tilsvarende prinsipp finnes i EMK art. 7: ”No punishment without law”. Etter denne bestemmelsen skal ingen straffes uten at det foreligger hjemmel i lov og ingen kan pålegges strengere straff enn det loven bestemte på den tiden den straffbare handlingen skjedde.¹²⁰ Hvor strengt hjemmelskravet er beror på hvilket rettsområde vi er på og hvor hardt inngrepet vil ramme enkeltmennesker. Siden straff eller særreaksjoner er noe av de mest inngripende tiltakene myndighetene kan pålegge en person, foreligger det et strengt krav til rettslig grunnlag. Ved en eventuell utvidelse av anvendelsesområdet for overføring til tvungent psykisk helsevern bør det derfor utarbeides en klar og utvetydig lovhjemmel.

Et annet hensyn som bør tas i betraktning ved en eventuell utvidelse av anvendelsesområdet for særreaksjonen er prinsippet om forholdsmessighet. Prinsippet går ut på at det må foreligge forholdsmessighet mellom handling og konsekvens. Den

---

¹¹⁸ Jf. menneskerettsloven §§ 2 og 3

¹¹⁹ Andenæs (2005) s. 104

¹²⁰ Høstmælingen (2004) s. 212

rettsmedisinske kommisjon er av den oppfatning at varigheten av reaksjonen må avgjøres etter pasientens tilstand og ikke som en forholdsmessig reaksjon på et lovbrudd.¹²¹ Jeg er på den annen side mer tvilende til dette og tror at det vil stride mot folks rettsbevissthet hvis det foreligger et stort misforhold mellom den begåtte handlingen og reaksjonen.

Det må også tas hensyn til EMK art. 3: ”No one shall be subjected to torture or to inhuman or degrading treatment or punishment”. Det interessante er her den nedre grensen for hva som kan anses for ”degrading treatment”, nedverdiggende behandling. I Rt. 1991 s. 867 var spørsmålet om strenge sikringstiltak over en lengre tid var i strid med EMK art. 3. Retten kunne imidlertid ikke se at en forsvarlig gjennomført anvendelse av sikring ga grunnlag for betenkeligheter i forhold til konvensjonen. Forbudet mot nedverdiggende behandling kan blant annet ha relevans i forhold til hvor lenge og ved hvilke midler man kan idømme en særreaksjon.¹²² Dette vil først og fremst kunne bli satt på spissen ved tidsubestemte reaksjoner.

Ved en utvidelse av anvendelsesområdet for særreaksjonen vil flere personer bli underlagt tvangsbehandling og retten til personlig frihet vil bli innskrenket. Det bør tas hensyn til retten til personlig frihet jf. EMK art. 5 nr. 1 ved en eventuell utvidelse av særreaksjonen. Bestemmelsen tar i utgangspunktet sikte på et generelt vern mot frihetsberøvelser. Etter EMK art. 5 nr.1 litra e kan myndighetene gripe inn dersom en person er ”of unsound mind”, som på norsk er oversatt til sinnslidende. Rettspraksis fra Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) har utformet nærmere vilkår for at frihetsberøvelsen anses som berettiget etter EMK art. 5 nr. 1 litra e. Vilkårene kalles for de såkalte Winterwerp-kriteriene, jf. Winterwerp v. the Netherlands 1997 (39).¹²³ Disse vilkårene går ut på at inngrep bare kan skje dersom sinnslidelsen bygger på en objektiv medisinsk vurdering, at sinnslidelsens art gjør frihetsberøvelse nødvendig ut fra hensynet til pasienten og

---

¹²¹ Høringsuttalelse fra Den rettsmedisinske kommisjon, 30.03.09. s. 7

¹²² Høstmælingen (2004) s. 150

¹²³ Jacobsen (2004) s. 37

omgivelsene, og at det må være en fortløpende adgang til å prøve om vilkårene for opprettholdelse av frihetsberøvelsen er til stede.¹²⁴

8 Reaksjonens varighet

Ved en utvidelse av anvendelsesområdet for overføring til tvungent psykisk helsevern må det tas stilling til om reaksjonen skal være tidsbestemt eller tidsubestemt. I Justis- og politidepartementets høringsnotat er det ikke nevnt noe eksplisitt om behandlingstiden ved en eventuell utvidelse av anvendelsesområdet for særreaksjonen.¹²⁵ Mæland-utvalget har på den annen side foreslått en tidsbestemt reaksjon med en varighet på inntil to måneder.¹²⁶ Jeg skal i dette kapitlet drøfte nærmere reaksjonens varighet ved en eventuell utvidelse av anvendelsesområdet for overføring til tvungent psykisk helsevern og hvilke særlige hensyn som bør tas i betraktning i den forbindelse.

Overføring til tvungent psykisk helsevern jf. strl. § 39 er en tidsubestemt reaksjon.

Tidsubestemte reaksjoner er til hinder for den enkeltes forutberegnlighet og er særlig inngripende for den som blir idømt en slik reaksjon. I forarbeidene er det enighet om at en tidsubestemt reaksjon kan føles som en tilleggsbelastning. I Innst.O.nr.34 (1996-1997) uttalte komiteen: *”Komiteen er enig i at en tidsubestemt særreaksjon kan føles som en tilleggsbelastning for en utilregnelig lovbrøyer som dømmes en slik reaksjon”*.

Begrunnelsen for at overføring til tvungent psykisk helsevern er en tidsubestemt reaksjon er at en tidsbestemt reaksjon ikke anses for å være tilstrekkelig for å verne samfunnet. Den

---

¹²⁴ Se også Høstmølingen (2004) s. 174

¹²⁵ Justis- og politidepartementets høringsnotat (desember 2008), s. 12

¹²⁶ Mæland-utvalgets rapport (2008) s. 214

tidsubestemte reaksjonen blir videre ansett som forsvarlig, fordi den dømte har adgang til jevnlig prøvinger av om vilkårene for reaksjonen fremdeles er til stede.¹²⁷

Siden en mulig utvidelse av anvendelsesområdet vil være begrunnet ut fra vernet mot plagsomme handlinger, kan det stilles spørsmål om dette er en tilstrekkelig begrunnelse for å kunne idømme en tidsubestemt reaksjon. Det ble diskutert i forarbeidene om strl. § 39 burde være en tidsbestemt eller en tidsubestemt reaksjon. Straffelovrådet foreslo ved NOU 1974:17 at det ikke skulle fastsettes noen lengstetid for reaksjonen. Dette ble fulgt opp av flertallet i Straffelovkommissjonen (NOU 1983:57). Mindretallet i Straffelovkommissjonen var imidlertid i mot en tidsubestemt straff. Mindretallet mente at det burde settes en lengstetid for særreaksjonen som burde tilsvare den fengselsstraff domstolen hadde utmålt hvis lovbrøyteren var tilregnelig.¹²⁸ Særreaksjonsutvalget var av den oppfatning at særreaksjonen burde være en absolutt tidsubestemt reaksjon. I NOU 1990:5 s. 89 viste Særreaksjonsutvalget både til dansk og svensk rett, som begge har bestemmelser om tidsubestemte særreaksjoner. For den videre begrunnelse uttalte Særreaksjonsutvalget: *”... at reglene mest mulig skal tilsvare de som gjelder ved tvangsinnleggelse etter lov om psykisk helsevern. De samme hensyn gjør seg gjeldende ved gjennomføringen av særreaksjonen: På domstiden vil man ikke med tilstrekkelig sikkerhet kunne si noe om sykdommens prognose og dermed hvor lenge tilbakefallsrisikoen vil bestå. Det ville da være uheldig om man gav uriktige forespeilinger om et bestemt løslatelsestidspunkt”*. Etter min mening vil det være mer betenkelig med en tidsubestemt reaksjon for plagsomme handlinger. De utilregnelige lovbrøyterne i ”gråsonegruppen” som begår plagsomme lovbrudd utgjør ingen fare for samfunnet.

Ut fra høringsuttalelsene, og spesielt fra helseinstitusjonene, er det en generell oppfatning at Mæland-utvalgets forslag om en behandlingstid på inntil to måneder er for kort. Dette gjelder blant annet Den rettsmedisinske kommisjon som i sin høringsuttalelse er kritisk til å

---

¹²⁷ Inst.O.nr.34 (1996-1997) punkt 7.3.6

¹²⁸ NOU 1983:57 s. 202

tro at et tvungent opphold på inntil to måneder skal ha noen annerledes effekt på pasienten enn andre tiltak tidligere har hatt. De uttaler: *”Grunnen til at psykisk helsevernslovens tiltak ikke har hatt effekt, er at oppfølgingen har vært for kort”*. Den rettsmedisinske kommisjon ønsker derfor at behandlingstiden burde ha en varighet på inntil ett år.¹²⁹ Sykehuset Asker og Bærum mener at en behandlingstid på inntil to måneder er et urealistisk syn på behandlingstiden i forhold til den aktuelle gruppen. De uttaler: *”For å kunne oppnå en bedring, evt. vesentlig bedring, som er stabil over tid, dvs. også etter særreaksjonens opphør, må særreaksjonen være av betydelig lengre varighet, anslagsvis minst ett år”*.¹³⁰

I disse høringsuttalelsene blir det lagt vekt på de utilregnelige lovbyrternes forbedring ved behandling. I en vurdering av reaksjonens varighet må også prinsippet om forholdsmessighet mellom reaksjon og handling tas i betraktning. Dersom reaksjonens varighet skulle avgjøres etter den utilregneliges behandling og forbedring så kan dette føre til uforholdsmessigheter. Dette gjelder særlig med tanke på at de utilregnelige i ”gråsonegruppen” ofte har liten motivasjon for behandling. Jeg viser her til drøftelsen i kapittel 5.3.

Mæland-utvalget uttalte i rapporten på side 216: *”Særreaksjonen bør kunne forlenges, men det bør fastsettes en maksimal varighet for reaksjonen, ut i fra betraktninger om forholdsmessighet mellom innskrenking i personlig frihet opp mot den begåtte kriminalitet”*. Siden de utilregnelige lovbyrterne ikke har begått de mest alvorlige handlingene synes en tidsbestemt reaksjon å kunne anses for uforholdsmessig. Av hensyn til den utilregnelige lovbyrteren bør det settes en lengstefrist for reaksjonen. I denne forbindelse kan det stilles spørsmål om hva som vil kunne anses for en forholdsmessig lengstefrist. Dette må trolig vurderes konkret i hver enkelt sak.

---

¹²⁹ Høringsuttalelse fra Den rettsmedisinske kommisjon, 30.03.09, s. 7

¹³⁰ Høringsuttalelse fra Sykehuset Asker og Bærum, 31.03.09, s. 4

I det tilfellet en eventuell utvidelse av anvendelsesområdet vil gi grunnlag for en tidsubestemt reaksjon eller en reaksjon med lengstefrist, bør det vurderes hvor hyppig den dømte kan prøve om vilkårene for reaksjonen fortsatt er til stede. Ved overføring til tvungent psykisk helsevern følger det av strl. § 39 b at den domfelte kan kreve domstolsprøvelse med ett års mellomrom. Det vil dessuten foreligge en obligatorisk domstolsprøvelse tre år etter siste rettskraftige dom. Påtalemyndigheten kan på den annen side til en hver tid beslutte opphør av reaksjonen. Sentralt i denne sammenhengen er EMK art. 5 nr. 4. Av denne bestemmelsen følger det:

”Everyone who is deprived of his liberty by arrest or detention shall be entitled to take proceedings by which the lawfulness of his detention shall be decided speedily by a court and his release ordererd if the detention is not lawful”.

Bestemmelsen går ut på at den som har blitt berøvet friheten, har rett til å få prøvet lovligheten ”speedily” av en domstol. Dette er begrunnet ut fra hensynet til den domfeltes rettsikkerhet.¹³¹ Kravet om ”speedily” behandling vil være et sentralt hensyn ved utformingen av reglene om reaksjonens opphør ved en eventuell utvidelse av anvendelsesområdet for særreaksjonen. EMK art. 5 nr. 4 oppstiller et tempokrav som for det første går ut på at det må foreligge rask saksbehandling av hvorvidt kravet om opphør eller forlengelse av særreaksjonen vil bli tatt til følge. For det andre oppstilles det et krav om at domstolskontrollen skal gjentas med rimelige mellomrom eller intervaller.¹³² Rettspraksis fra EMD har uttrykt det siste som at domstolskontrollen må gjentas ”at reasonable intervals”.¹³³ Dette gjelder særlig ved tidsubestemte reaksjoner hvor behovet for domstolsprøving med rimelige mellomrom anses for stort. Hva som anses for ”at reasonable intervals” må vurderes konkret i forhold til den enkelte sak.¹³⁴

---

¹³¹ Ot.prp.nr.87 (1993-1994) s. 110

¹³² Høstmælingen (2004) s. 185

¹³³ EMD Winterwerp v. the Netherlands 1979 (55-61)

¹³⁴ Høstmælingen (2004) s. 186

Det var diskutert i forarbeidene til strl. § 39 b om det burde oppstilles et kortere prøvingsintervall på seks måneder i stedet for ett år. Dette ble imidlertid ikke tatt til følge fordi: *”...det ville bli en urimelig belastning på strafferettspleien om intervallet ble kortere enn ett år; ikke minst fordi det i praksis ville forekomme begjæringer om opphør selv om det er åpenbart at reaksjonen må opprettholdes”* (NOU 1990:5 s. 92). Ved en eventuell utvidelse av anvendelsesområdet ønsker Riksadvokaten at det bør vurderes en hyppigere adgang til å prøve opprettholdelsen av reaksjonen. I høringsuttalelsen til Riksadvokaten blir det uttalt: *”Siden lovbruddene som danner utgangspunktet for særreaksjonen ikke er av de mest alvorlige, er det mulig det bør åpnes adgang til å prøve opprettholdelse av reaksjonen oftere enn en gang i året, for eksempel hver 6. måned”*.¹³⁵ Spørsmål kan stilles om synspunktene forarbeidene legger til grunn bør opprettholdes ved en eventuell utvidelse av anvendelsesområdet for særreaksjonen. Det vil si om en hyppigere prøvingsadgang fortsatt vil kunne anses som en urimelig belastning for strafferettspleien. Eller om en hyppigere prøvingsadgang kan forsvares ut i fra et muligens større behov for å prøve om vilkårene for reaksjonen fortsatt vil være til stede.

Kravet til rask saksbehandling jf. EMK art. 5 nr. 4 har kommet til uttrykk i strl. § 39 b 2. ledd siste setning. Det følger av denne bestemmelsen at: *”Behandlingen av saken skal påskyndes”*. Forarbeidene til straffeloven har tolket dette som en prioritetsregel. I Ot.prp.nr.87 (1993-1994) s.110 fremgår det: *”Kravet om å prioritere slike saker retter seg mot både påtalemyndigheten og domstolene. Påtalemyndigheten må behandle begjæringen som en hastesak og prioritere den foran andre saker. Også domstolen må la saken gå foran den ordinære saksmengden etter at den er oversendt retten”*.

Norge ble i 1990 dømt for overtredelse av EMK art. 5 nr. 4 i Den europeiske menneskerettsdomstolen. Saken gjaldt domstolsprøving av et vedtak om å bytte sikringsmidler fra sikring i frihet til sikring i anstalt. Det hadde her gått ca. to måneder fra

---

¹³⁵ Høringsuttalelse fra Riksadvokaten, 15.04.09. s. 3

saken ble satt i gang til det forelå dom i første instans. Dette tilfredstilte ikke kravet til ”speedily” behandling jf. EMK art. 5 nr. 4. EMD uttalte: ”... *a period of approximately eight weeks from the filing of summons to judgment does appear, prima facie, difficult to reconcile with the notion ”speedily”*”. Noe av årsaken til forsinkelsen av behandlingen var på grunn av ferieavvikling hos domstolen. Om dette uttalte EMD: ”*It is incumbent on the judicial authorities to make the necessary administrative arrangements, even during a vacation period, to ensure that urgent matters are dealt with speedily and this is particularly necessary when the individual’s personal liberty is at stake*”.¹³⁶ I en avgjørelse fra Høyesterett Rt. 2006 s. 577 var spørsmålet om det samlede tidsforløpet, fra domfeltes begjæring til endelig dom ble avsagt, var i strid med EMK art. 5 nr. 4. I saken krevde påtalemyndigheten konvertering av en sikringsdom til forvaring, mens domfelte begjærte sikringen innstilt. Det hadde her gått to år og ni måneder fra domfeltes begjæring til endelig dom ble avsagt i Høyesterett. Høyesterett konkluderte med at det samlede tidsforløpet innebar en krenkelse av den domfeltes rettigheter etter EMK art. 5 nr. 4.

Kravet til rask saksbehandling vil være et særlig viktig hensyn ved en eventuell utvidelse av anvendelsesområdet for overføring til tvungent psykisk helsevern. Ved en utvidelse av anvendelsesområdet til særreaksjonen vil reaksjonens varighet trolig bli vesentlig kortere enn etter strl. § 39. I det tilfelle en utilregnelig lovbrøyer vil prøve om opprettholdelsen av reaksjonen er berettiget, vil det være viktig at saken blir behandlet raskt av domstolen. Hvis ikke, kan den utilregnelige lovbrøyeren risikere at en eventuell fastsatt varighet for reaksjonen har blitt oppfylt, mens saken fortsatt er til behandling. Dette vil ikke være gunstig for den idømtes rettssikkerhet. Det vil muligens være behov for enda strengere saksbehandlingsregler og regler om hyppig prøvingsadgang ved en eventuell utvidelse av anvendelsesområdet for særreaksjonen.

---

¹³⁶ EMD E v. Norway 1990 (63-67) (Arne-saken)

9 Avsluttende bemerkninger

En mulig utvidelse av anvendelsesområdet for overføring til tvungent psykisk helsevern reiser mange spørsmål. Mange motstridende hensyn og interesser må vurderes og balanseres mot hverandre. Det er ikke enkelt å gi et entydig svar på om man burde utvide anvendelsesområdet for særreaksjonen og hvordan en eventuell utvidelse burde utformes. Mitt inntrykk fra høringsrunden er at det er delte synspunkter på om det bør foreligge en utvidelse av anvendelsesområdet for overføring til tvungent psykisk helsevern eller ikke.

Hensyn mot en utvidelse av anvendelsesområdet består blant annet av at løsninger burde finnes i det psykiske helsevesenet, at særreaksjoner burde forbeholdes de alvorligste tilfellene av overtredelser, og at samfunnet burde tåle noe plagsom kriminalitet fra en liten gruppe av utilregnelige lovbrøyttere. Helse Bergen kompetansesenter for sikkerhets-, fengsels-, og rettspsykiatri uttaler i sin høringsuttalelse s. 3: *”Kompetansesenteret går prinsipielt i mot en utvidelse av virkeområdet for særreaksjoner for utilregnelige. Særreaksjoner for utilregnelige bør forbeholdes de alvorligste tilfellene der samfunnsvernet står sterkt”*. I høringsuttalelsen til Den norske legeforening blir det uttalt: *”Etter Legeforeningens vurdering er det ikke en tilfredstillende løsning at disse personene dømmes til tvungent psykisk helsevern som ”en siste utvei”. Bruk av tvang er en stor utfordring for det psykiske helsevernet i dag. Tilliten til det psykiske helsevernet, herunder redusert stigma knyttet til psykiske lidelser, tilsier at man skal være ytterst forsiktig med å utvide særreaksjonssystemet”*.¹³⁷

Det foreligger også mange hensyn som taler for at man burde utvide anvendelsesområdet til særreaksjonen. Det foreligger blant annet frykt for at en manglende hjemmel overfor de utilregnelige lovbrøytterne i “gråsonegruppen” vil undergrave tilliten til samfunnet. Blant høringsinstansene uttaler blant annet Riksadvokaten: *”Det er uholdbart at enkelte lovbrøyttere kan fortsette med omfattende, plagsomme, lovbrudd uten at noen myndighet*

---

¹³⁷ Høringsuttalelse fra Den norske legeforening, 07.04.09, s. 3

griper inn".¹³⁸ Oslo politidistrikt gir uttrykk for frustrasjon i sin høringsuttalelse: "Det eneste politiet kan gjøre, er å stanse pågående lovbrudd, foreta bevissikring, avhøre gjerningspersonene for så å løslate ... Dette er et ekstremt samfunnsskadelig, ressursødende og undergraver tilliten til politiet. Vi er satt i en situasjon hvor det eneste vi kan gjøre, er å informere fornærmede godt i konkrete saker, for å i det minste å oppnå forståelse for hvorfor vi ikke gjør mer. Dette er ikke tilfredstillende for noen part".¹³⁹

Etter min vurdering foreligger det et behov for å møte de utilregnelige lovbryterne i "gråsonegruppen" med en eller annen form for reaksjon. Det synes vanskelig å akseptere at noen utilregnelige lovbrytere kan begå gjentatte lovbrudd uten å bli møtt med noen tiltak. På den annen side finner jeg det også klart at samfunnet bør tåle noe plagsom kriminalitet. Men hvor denne grensen bør gå vil være vanskelig å fastsette. For hva som oppleves som plagsomt vil kunne variere fra person til person.

Å utvide anvendelsesområdet for overføring til tvungent psykisk helsevern synes å være en hensiktsmessig reaksjon for å møte de utilregnelige lovbryterne i "gråsonegruppen". Men jeg finner det betenkelig dersom en utvidelse av anvendelsesområdet skal kunne gi grunnlag for en tidsubestemt reaksjon. Jeg er tvilende til at det foreligger en tilstrekkelig begrunnelse for å anvende tidsubestemt straff, uavhengig av om det åpnes for en hyppigere prøvingsadgang eller ikke. Det vil trolig være mest hensiktsmessig å fastsette en lengstetid på reaksjonens varighet. Hyppig adgang til å prøve opprettholdelsen av reaksjonen og en rask saksbehandling synes å være ekstra viktige hensyn i denne forbindelse.

---

¹³⁸ Høringsuttalelse fra Riksadvokaten, 15.04.09, s. 3

¹³⁹ Høringsuttalelse fra Oslo politidistrikt, 10.03.09, s. 6

10 Litteraturliste

Lover

1814 Kongeriget Norges Grundlov av 17. mai 1814 (Grl.)

1902 Almindelig borgelig straffelov av 22. mai 1902 nr. 10 (Strl.)

1999 Lov om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern av 7. februar 1999 nr. 62 (Phlsvl.)

1999 Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett av 21. mai 1999 nr. 30

Lover som ikke er trådt i kraft

2005 Lov om straff av 20. mai 2005 nr. 28

Endringslover

1997 Lov om endring i straffeloven m.v. (strafferettslig utilregnelighetsregler og særreaksjoner) 17. januar 1997 nr. 11.

2006 Lov om endring i psykisk helsevernloven og pasientrettighetsloven m.v. 30. juni nr. 45.

Utenlandske lover

Dansk straffelov – Straffeloven af 15. april 1930 nr. 126 med senere ændringer.

Internasjonale forpliktelser

Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) – Convention for Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, 04.11.1950.

Europarådets rekommandasjon Rec(1983)2 (1983).

Europarådets rekommandasjon om beskyttelse av menneskerettigheter og verdighet til personer med psykisk sykdom, nr. 10 (2004).

Forarbeider

Norsk offentlig utredning

NOU 1974:17 Strafferettslig utilregnelighet og strafferettslige særreaksjoner

NOU 1983:57 Straffelovgivningen under omforming

NOU 1990:5 Strafferettslig utilregnelighetsregler og særreaksjoner.

Odelstingsproposisjoner

Ot.prp.nr.90 (2003-2004) Straff (straffeloven)

Ot.prp.nr.87 (1993-1994) Straffeloven m.v. (Strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner)

Ot.prp.nr.65 (2005-2006) Om lov om endringer i psykisk helsevernsloven og pasientrettighetsloven m.v.

Innstilinger til Odelstinget

Inst.O.nr.34 (1996-1997) Om endringer i straffeloven m.v. (strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner).

Rettspraksis

Høyesterett

Rt.1982 s. 1594

Rt. 1991 s. 867

Rt. 1992 s. 1428

Rt. 1994 s. 1410

Rt. 1996 s. 11

Rt. 2002 s. 1667

Rt. 2002 s. 1677

Rt. 2003 s. 1085

Rt. 2003 s. 1257

Rt. 2004 s. 1119

Rt. 2005 s. 941

Rt. 2005 s. 1091

Rt. 2006 s. 557

Rt. 2006 s. 1137

Rt. 2008 s. 549

Lagmannsretten

LA-2009-89796

LB-2000-1449

LB-2004-84159

LB-2006-107796

LB-2007-78382

Den europeiske menneskerettsdomstolen

Case of Winterwerp v. The Netherlands, Judgement of 24th September 1979, Series A No. 33; 1980.

Case of E. v. Norway, Judgement of 29th August 1990, Series A No. 181; 1990.

Juridisk litteratur

Andenæs, Johs. Alminnelig strafferett. 5. utgave 2. opplag, Oslo, 2005.

Eckhoff, Torstein. Rettskildelære. 5. utgave, Oslo, 2000.

Eskeland, Ståle. Strafferett. Oslo, 2000.

Eskeland, Ståle. Strafferett. 2. utgave, Oslo, 2006.

Høstmælingen, Njål. Internasjonale menneskerettigheter. Oslo, 2003.

Jacobsen, Jørn RT. Dom på overføring til tvungent psykisk helsevern. Bergen, 2004.

Kjønstad, Asbjørn og Aslak Syse. Velferdsrett 1. 3. utgave, Oslo, 2005.

Matningsdal, Magnus og Anders Bratholm. Straffeloven. Kommentartutgave 2. utgave. Første del. Almindelige Bestemmelser. Oslo, 2003.

Mæland, Henry John. Innføring i alminnelig strafferett. Bergen, 1995.

Rosenqvist, Randi og Kirsten Rasmussen. Rettspsykiatri i praksis. 2. utgave, Oslo, 2004.

Syse, Aslak. Psykisk helsevernlov med kommentarer. 1. utgave, Oslo, 2004.

Artikler

Høyersten, Jon Geir. Rettspsykiatrisk virksomhet – noen etiske momenter. I: Lov og Rett, årgang 2008 nr. 1, s. 3-19.

Syse, Aslak. Dømt til behandling – frikjent til fengsel. Nye strafferettslige ansvarsregler og særreaksjoner: I: Nytt i strafferetten, årgang 1997 nr. 1, s. 21-63.

Annet

Rundskriv fra Riksadvokaten nr. 4/2001. Utilregnelighetsregler og særreaksjoner.

Justis- og Politidepartementets høringsnotat i forbindelse med etterkontroll av reglene om strafferettslig utilregnelighet, strafferettslige særreaksjoner og forvaring. Desember 2008.

Justis- og politidepartementets høringsbrev, 15.12.2008.

Mæland-utvalgets rapport

Etterkontroll av reglene om strafferettslig utilregnelighet, strafferettslige særreaksjoner og forvaring, 30.04.2008.

-Vedlegg 7. Innspill fra Den rettsmedisinske kommisjon til utredningsgruppen. Randi Rosenqvist, Den rettsmedisinske kommisjon.

-Vedlegg 8. Rapport til utredningsgruppen for etterkontroll av strafferettslige særreaksjoner, gjelder utilregnelige lovbrøyttere, grunnet psykose, med samfunnsskadelig aktivitet som etter nåværende regler ikke gir grunnlag for særreaksjon. Pål Hartvig, Kompetansesenter for sikkerhets-, fengsels- og rettspsykiatri for Helseregion Sør-Øst, Ullevål universitetssykehus HF, februar 2008.

-Vedlegg 9. Innspill vedrørende utilregnelige som begår plagsom, men ikke farlig kriminalitet – et sivilrettslig alternativ. Karl Henrik Melle, Regional sikkerhetsavdeling, St. Olavs Hospital.

Høringsuttalelser

Høringsuttalelse fra Riksadvokaten, 15.04.2009.

Høringsuttalelse fra Den norske legeforening, 07.04.2009.

Høringsuttalelse fra Den rettsmedisinske kommisjon, 30.03.2009.
Høringsuttalelse fra Helsedirektoratet, 01.04.2009.
Høringsuttalelse fra Helse Bergen, kompetansesenter for sikkerhets-, fengsels-, og rettspsykiatri 01.04.2009.
Høringsuttalelse fra Nordland statsadvokatembeter, 15.04.2009.
Høringsuttalelse fra Oslo politidistrikt, 10.03.2009.
Høringsuttalelse fra Oslo universitetssykehus, 23.03.2009.
Høringsuttalelse fra Politijuristene, 03.02.2009.
Høringsuttalelse fra Politiets sikkerhetstjeneste, 15.04.2009.
Høringsuttalelse fra Regional sikkerhetsavdeling Helse Sør-Øst, 16.03.2009.
Høringsuttalelse fra Sykehuset Asker og Bærum, 31.03.2009.
Høringsuttalelse fra Sykehuset Buskerud, 23.02.2009.

Nett-tv

http://media01.smartcom.no/Microsite/dss_01.aspx?eventid=3035

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/pressesenter/pressemeldinger/2008/nye-tiltak-overfor-visse-utilregnelige-l.html?id=509410>

Øystein Mælands presentasjon og overrekkelse av rapporten 30.04.08 (sett 25.09.09)

